

*Elisabeth Gulløy, Gustav Haraldsen og
Tor Morten Normann*

**Kartlegging av seksuell identitet
i Statistisk sentralbyrås
levetidsundersøkelse**

Dokumentasjon av bakgrunn og
utvikling av spørsmål

Forord

Denne publikasjonen er en dokumentasjon av et prosjekt hvor vi har utredet om Statistisk sentralbyrå skulle inkludere spørsmål om seksuell identitet i levekårsundersøkelsen, og hvordan spørsmål om dette skulle utformes. Prosjektet ble gjennomført på oppdrag fra Barne- og likestillingsdepartementet. I Statistisk sentralbyrå har Tor Morten Normann ved seksjon for levekårsstatistikk ledet prosjektet. Berit Otnes ved seksjon for helsestatistikk og Turid Noack ved seksjon for demografi og levekårsforskning har deltatt i prosjektgruppen. Elisabeth Gulløy og Gustav Haraldsen har hatt ansvar for utvikling og testing av spørsmål og drøfting av ulike datainnsamlingsmetoder. Underveis i prosjektet har det også vært avholdt møter i en referansegruppe med representanter fra forvaltning, forskning og frivillige organisasjoner.

Innhold

1. Bakgrunn og formål.....	4
2. Seksuell identitet og levekår.....	4
2.1 Klassifisering av seksuell identitet	4
2.1.1 Ulike klassifiseringer og forekomster.....	4
2.1.2 Identitet, orientering eller legning?	5
2.1.3 Partnerskap	5
2.1.4 HBT-tilnærmingen	5
2.1.5 Hetero - Homo.....	6
2.1.6 Hvilke andeler og fordelinger kan vi forvente?	7
2.1.7 Den ikke-heteroseksuelle populasjonen og utvalg	9
2.2 Seksuell identitet og levekår	9
2.2.1 Helse.....	10
2.2.2 Utdanning og arbeidsliv	11
2.2.3 Bolig og boforhold	12
2.2.4 Diskriminering, vold og trusler	12
2.3 Foreløpig oppsummering.....	12
3. Utvikling og testing av spørsmål.....	13
3.1 Faglig utgangspunkt og framgangsmåte	13
3.2 Begrepsmessige utfordringer.....	14
3.3 Balansen mellom å ta hensyn og å få svar	15
3.4 Valg av kvalitative utviklingsmetoder	16
3.5 Fremgangsmåte i intervjuene og gruppesamtalene.....	17
3.6 Vurdering av datagrunnlaget.....	18
4. Konklusjoner fra de kognitive intervjuene	18
4.1 Første runde med intervjuer	18
4.1.1. Konklusjoner angående begrepet identitet.....	18
4.1.2 Konklusjoner for spørsmåls- og svarutforming	19
4.1.3 Konklusjoner angående datainnsamlingsmetoder og intervjusituasjonen etter runde 1	20
4.2 Andre runde med kognitive intervjuer.....	20
4.2.1 Konklusjoner angående spørsmåls- og svarutforming etter runde 2.....	21
4.2.2 Konklusjoner angående datainnsamlingen og intervjusituasjonen etter runde 2	22
4.3 Tredje runde med intervjuer.....	22
4.3. 1 Resultater og konklusjoner vedrørende spørsmål og svar	22
4.3.2. Resultater og konklusjoner vedrørende datainnsamling og presentasjon	24
5. Konklusjoner fra fokusgruppeintervjuene med SSB-intervjuere.....	24
5.1 Generelt inntrykk.....	24
5.1.1 Konklusjoner vedrørende spørsmålene	25
5.1.2 Konklusjoner angående datainnsamlingen og intervjusituasjonen	26
5.1.3 Konklusjoner etter fokusgruppe med intervjuerne med innvandrerbakgrunn	27
5.1.4 Konsekvenser for spørsmålssekvensen	27

6. Første forslag til introduksjon og spørsmål om seksuell identitet for LKU 2008.....	27
7. Oppsummerende runde – forslag til endelig spørreskjema og datainnsamlingsdesign ...	31
7.1. Spørsmål om seksuell identitet – intervjudesign	31
7.1. Spørsmål om seksuell identitet – selvadministrert design	33
7.3 Femte runde med kognitive intervju – test av endelig spørreskjema	33
7.3.1 Resultater fra bolk om seksuell identitet	33
7.3.2 Konklusjoner etter siste testrunde	34
Litteratur.....	35
Vedlegg 1: Endelig spørresekvens om seksuell identitet.....	37
Intervjueradministrert versjon (besøksintervju/telefonintervju)	37
Selvadministrert versjon (postalt skjema)	38
Vedlegg 2: Intervjuguide: Første runde kognitive intervjuer.....	39
Vedlegg 3: Spørreskjema og oppfølgingsspørsmål til første intervjurunde.....	43
Vedlegg 4: Intervjuguide kognitive intervjuer. Runde 2 - 1.versjon	45
Vedlegg 5: Kort 1, spørreskjema runde 2.....	49
Vedlegg 6: Oppfølgingsspørsmål til intervjurunde 2.....	50
Vedlegg 7: Intervjuguide fokusgrupper blant SSB-intervjuerne	51
Vedlegg 8: Intervjuguide fokusgruppe SSB-intervjuere med innvandrerbakgrunn	55
Vedlegg 9: Spørreskjema lagt fram for SSB-intervjuerne i fokusgrupper	58
Vedlegg 10: Intervjuguide 3. runde kognitive intervju	59
Vedlegg 11: Kort 1, skjema kognitivt intervju runde 3	63
Vedlegg 12: Forslag til spørsmål om seksuell identitet i LKU 2008	64
Vedlegg 13 Intervjuguide for runde 4 – testing av endelig skjema	66

1. Bakgrunn og formål

Bakgrunnen for dette prosjektet er at Barne- og likestillingsdepartementet (BLD) ba Statistisk sentralbyrå (SSB) om å inkludere spørsmål om seksuell identitet i levekårsundersøkelsene. Det ble igangsatt et prosjekt som skulle utrede om det var faglig grunnlag for å hevde at seksuell identitet kan være en relevant forklaringsfaktor i levekårsanalyser, og dermed også relevant for SSB å samle inn data om. Prosjektet skulle også utrede hvordan seksuell identitet kan klassifiseres og måles i representative undersøkelser. Gitt at seksuell identitet hadde levekårsrelevans, skulle prosjektet så utvikle spørsmål for å måle fenomenet.

2. Seksuell identitet og levekår

Dette kapitlet beskriver vurderinger og resultater fra den første delen av prosjektet. Vi vil ta opp to ulike problemstillinger. Den første er relatert til selve klassifiseringen av seksuell identitet. Relatert til dette vil vi også drøfte forventet forekomst av kjennemerkene for å kunne vurdere hvor egnet de vil være i et tverrsnittsutvalg som i levekårsundersøkelsene. Den andre problemstillingen er knyttet til om og på hvilken måte seksuell identitet kan påvirke levekår. Formålet er å avklare om seksuell identitet kan forventes å ha så stor innvirkning på levekårene at det er aktuelt å stille spørsmål om dette i levekårsundersøkelsene.

2.1 Klassifisering av seksuell identitet

Når man skal nærme seg temaet om ikke-heteroseksualitet kommer man fort inn på skillet mellom seksuell identitet og seksuell erfaring, herunder også seksuell tiltrekning. Seksuell identitet kan forventes å være av mer varig karakter, selv om det også kan endre seg i løpet av livet, og innebærer antakelig at personen selv har gjort seg mer grunnleggende refleksjoner om egen identitet og seksuell orientering. Seksuell *erfaring* trenger ikke nødvendigvis å gjenspeile seg i den seksuelle identiteten eller orienteringen. Data fra blant annet den norske seksualvaneundersøkelsen viser at det er langt høyere andeler av befolkningen som har seksuelle erfaringer med personer av samme kjønn enn det er personer som definerer seg selv som ikke-heteroseksuelle (Træen m.fl 2003). Det foreligger mye forskning på forholdet mellom seksuell erfaring og seksuell identitet. I utgangspunktet var vårt mandat i dette prosjektet imidlertid ikke å gå inn i tematikken om forholdet mellom identitet og erfaring. Vårt oppdrag var knyttet til seksuell identitet, hvor målet er å drøfte ulike måter seksuell identitet kan klassifiseres og måles på i levekårsundersøkelsen. Underveis i prosjektet fikk vi imidlertid forståelse for at erfaring også kan være viktig, og det ble vurdert om også denne dimensjonen kan måles for å se det i sammenheng med identitet.

2.1.1 Ulike klassifiseringer og forekomster

På bakgrunn av dette så vi på ulike måter å klassifisere seksuell identitet på, og hvilke forekomster vi kunne forvente. Det var også naturlig å komme inn på skiftende identitet. Seksuell identitet er ikke nødvendigvis noe som ligger fast over hele livsløpet. Blant unge har man sett tendensen til at noen identifiserer seg selv som bifile i en periode før de identifiserer seg som enten lesbiske eller homofile (Hegna m.fl 1999).¹ Hvorvidt skiftende identitet er noe som påvirker levekår i en slik grad at det bør inkluderes i et spørsmål, er vanskelig å vurdere, men ble tatt med som et innspill i utviklingen av spørsmål. I forbindelse med skiftende identitet kan det også være relevant å se på seksuelle erfaringer. Dersom man velger å kartlegge både identitet og erfaring i samme undersøkelse, kunne det være mulig å si noe om forholdet mellom identitet og erfaring, og vurdere om det har levekårsmessig relevans.

I og med at fokuset er ikke-heteroseksuell identitet, måtte vi også forholde oss til transpersoner. Transpersoner kan være vanskelig å plassere innenfor rammen av hetero- og homoseksualitet. Det å

¹ Ser vi på registrerte partnerskap i Norge, finner vi også at i omtrent ett av fem tilfeller har en eller begge av partnerne tidligere vært heterofilt gift (Noack m.fl 2005).

være transperson er i seg selv ikke en seksuell identitet eller orientering, men siden det representerer et brudd med tradisjonell kjønnsklassifisering, måtte vi tenke gjennom det i forbindelse med ulike klassifiseringer og eventuelt definere transpersoner som en egen gruppe.

*Mens lesbiske, homofile og bifile defineres ut fra sin seksuelle identitet, er transkjønnede en samlebetegnelse på forskjellige grupper med en kjønnsidentitet som avviker fra majoritetens. Blant transkjønnede finner man transseksuelle som er mennesker hvis biologiske kropp ikke er i overensstemmelse med det kjønnnet man egentlig er. [...]
[...] At transkjønnede ofte feilaktig blir blandet sammen med lesbiske, homofile og bifile har sammenheng med at de alle er mennesker som ikke lever i overensstemmelse med tradisjonelt anerkjente kjønnsroller.*

Endsjø, 2007

Vi har ingen sikre mål på hvor stor gruppen av transkjønnede er i Norge, men vi antar at den er liten, og at den derfor vil være svært vanskelig å fange opp i en kvantitativ undersøkelse. Ut fra hvordan gruppen defineres, mener vi også at denne gruppen faller utenfor oppdraget om seksuell identitet.

2.1.2 Identitet, orientering eller legning?

I vårt arbeid valgte vi å ta utgangspunkt i seksuell *identitet*. Vi mener identitet er et begrep som i større grad enn orientering og legning er helhetlig og peker på et individs hele personlighet, og på den måten indikerer større grad av selvrefleksjon og selvklassifisering enn de andre begrepene. Vi tror derfor også at identitet er et mer positivt begrep enn både orientering og legning. Senere i prosjektet kom vi fram til at denne begrepsbruken imidlertid ikke har så stor direkte relevans for spørsmålsstilling om temaet, siden en operasjonell definisjon må bruke andre formuleringer.

2.1.3 Partnerskap

Sivilstatus, slik det brukes i befolkningsstatistikken og løpende registre, skiller ut en gruppe med ikke heterofil identitet – de registrerte partnerne. Partnerskapsloven som gir lesbiske og homofile tilnærmet samme rettigheter og plikter som heterofile ekteskap, ble innført i 1993. I perioden 1993-2001 ble det i alt inngått 1 293 partnerskap, noe som igjen utgjør omtrent 0,7 % av alle ekteskap og registrerte partnerskap. Til sammenligning er den tilsvarende andelen i Sverige 0,5 %, mens andelen i for eksempel i Danmark og Nederland er høyere (Andersson m.fl. 2006).

Som indikator i levekårssammenheng vil dette likevel ikke være tilfredsstillende siden sivilstatus bare vil dekke dem som inngår partnerskap, ikke samboere i homofile forhold eller alle ikke-heteroseksuelle som ikke bor fast sammen med noen. Andelen som inngår partnerskap er betydelig lavere enn andelen som identifiserer seg som lesbisk eller homofil i ulike undersøkelser, og vi kan ikke fange opp eventuelle mellomkategorier. Ved å bruke en tilnærming der man bruker registrert partnerskap som indikator, vil man derfor ikke si noe om levekår for ikke-heteroseksuelle, men om levekårene for registrerte partnere.

2.1.4 HBT-tilnærmingen

I flere land hvor man har samlet inn data om ikke-heterofile ved hjelp av spørreskjema, har man valgt en kategorisering som er ulike varianter av det vi kan kalle en Homo-Bi-Trans tilnærming (HBT). Til grunn for denne tilnærmingen ligger tre hovedgrupper av ikke-heteroseksuelle: Homoseksuelle (inkludert lesbiske), bifile og transpersoner. Innenfor denne tredelingen finnes det ulike graderinger. Fordelen med denne inndelingen er at man da også kan fange opp transpersoner, som kan oppfatte seg selv som heteroseksuelle. Det er imidlertid viktig å understreke at transpersoner som regel ikke er inkludert som egen kategori i spørsmål om seksuell identitet, slik at det sjelden er helt samsvar mellom HBT og spørsmål om seksuell identitet. I Sverige er denne inndelingen den mest brukte innen ikke-heteroseksuell forskning og i offisielle sammenhenger, og vi finner det også i norsk og internasjonal sammenheng.

2.1.5 Hetero - Homo

Den mest vanlige tilnærmingen i praktisk utforming av spørsmål og svarkategorier synes å være spørsmål om orientering eller identitet hvor man presenteres for en skala som går fra heterofil(-seksuell) til homofil(-seksuell). Dette gir oss dermed en fordel ved at det er en etablert tilnærming som kan gi grunnlag for sammenligninger på tvers av ulike datakilder. I den store Folkhälsoenkäten i Sverige, ble det benyttet en fempunktskala da personer ble spurt om sin seksuelle identitet (Statens Folkhälsoinstitut 2005):

- Heteroseksuell
- Heteroseksuell med visse homoseksuelle innslag
- Biseksuell
- Homoseksuell
- Homoseksuell med visse heteroseksuelle innslag

Det danske Institutet for folkesundhed (ikke publisert) benytter en litt grovere inndeling, men har i tillegg en ikke-substansiell kategori for de som ikke kan plassere seg (i samme skjema blir det også spurt om seksuell tiltrekning, se under).

- Jeg er heteroseksuell
- Jeg er homoseksuell
- Jeg er biseksuell
- Jeg kan ikke plassere meg i noen av kategoriene

Den norske seksualvaneundersøkelsen som gjennomføres av Folkehelseinstituttet i Norge har en lignende inndeling av svarkategorier i sitt spørsmål om seksuell identitet (Træen m.fl 2003):

- Heterofil
- Lesbisk/homofil
- Bifil/biseksuell
- Heterofil med visse lesbiske/homofile innslag
- Homofil med visse heterofile innslag
- Usikker.

I Storbritannia gjennomfører ONS (Office of National Statistics) et tilsvarende prosjekt som det dette notatet er en del av. Der har de testet ut spørsmål om seksuell identitet i intervjuundersøkelser, og har prøvd ut to marginalt forskjellige inndelinger:

- Heterosexual / Hetrosexual or straight
- Gay or Lesbian
- Bisexual
- Other
- Prefer not to say.

Det er noen forskjeller mellom disse variantene som er verdt å merke seg. I den norske varianten fra Folkehelseinstituttet bruker man heller betegnelser som heterofil og homofil i stedet for hetero- og homoseksuell. Det er også ulikheter i forhold til om man bruker både homofil og lesbisk, og hvilke "mellomkategorier" som brukes.

Kategorisering ut fra tiltrekning

Den norske LAG undersøkelsen, senere LOGG, valgte en litt annen tilnærming (Holmøy 2004). I stedet for å spørre om seksuell identitet eller seksuell legning, spurte de om seksuell orientering *i dag*, og spurte om hvilket kjønn respondenten følte seg seksuelt tiltrukket av, med følgende kategorisering

- Det motsatte kjønn
- Det samme kjønn
- Begge kjønn
- Usikker/vet ikke

Et hovedproblem med denne måten å stille spørsmål på er at kategoriene blir uklare, og ikke gjensidig utelukkende. For eksempel kan det være problematisk for en heterofil mann som delvis også er

homoseksuell å velge kategori. Han vil i hovedsak være tiltrukket av kvinner, men også til en viss grad menn. Ved å krysse av for "Begge kjønn" indikerer dette lik tiltrekning mot begge kjønn. En dansk undersøkelse gjennomført av Dansk Institut for folkesundhed (ikke publisert, men opplysninger finnes på www.folkesundhed.dk/susy) løser dette ved å bruke en litt finere inndeling enn det LAG/LOGG gjør i sitt spørsmål om seksuell tiltrekning:

- Kun personer av motsatt kjønn
- Overveiende personer av motsatt kjønn, men også en eller flere personer av eget kjønn
- Nogenlunde like ofte kvinner og menn
- Overveiende personer av eget kjønn, men også en eller flere personer av motsatt kjønn
- Kun personer av eget kjønn
- Har aldri følt meg seksuelt tiltrukket av noen
- Uoppgitt

Et annet problem som gjelder for begge disse variantene er at dette likevel ikke sier noe om personens selvidentifisering. Man kan sannsynligvis være seksuelt tiltrukket av begge kjønn uten å tenke på seg selv som bifil. Som for andre kategoriseringer vil man også her få et problem i forhold til transpersoner som kanskje kjønnsklassifiserer seg selv på en annen måte enn hva biologisk kjønn skulle tilsi.

2.1.6 Hvilke andeler og fordelinger kan vi forvente?

I en bredt anlagt statistisk undersøkelse hvor man har som formål å identifisere personer med ulik seksuell identitet vil det være viktig å gjøre noen anslag over hvor store andeler man kan forvente. Dette vil ha betydning for om det er meningsfylt å inkludere spørsmål om dette i en levekårsundersøkelse med et tverrsnittsutvalg på 5 000 - 10 000 personer brutto (forventet nettoutvalg på om lag 3 500 – 7 000 personer). Hvor stor andel som kan forventes å oppgi en ikke-heteroseksuell identitet vil være avgjørende for hvor mange personer (n) som kan inkluderes i en analyse av denne gruppen. For liten n vil gi liten analytisk verdi. Her er det også viktig å tenke over om man er interessert i å studere undergrupper av ikke-heteroseksuelle som for eksempel kjønn, aldersgrupper, bosted og så videre. Dette vil medføre en enda mindre n .

I Norge har det tradisjonelt vært en oppfatning av at gruppen homofile og lesbiske har en overvekt av menn, bosatte i sentrale strøk, og av personer med høyere utdanning. Hvorvidt dette gjenspeiler den faktiske populasjonen er imidlertid usikkert. På den ene siden kan man anta at andelen homofile og lesbiske burde være jevnt fordelt i populasjonen for øvrig. På den annen side kan det være mekanismer som gjør at den selverkjente og selvidentifiserte homofile og lesbiske populasjonen skiller seg fra populasjonen for øvrig på en del kjennetegn. Selv om dette ikke er av primær interesse i en levekårsundersøkelse, vil det være av interesse om en representativ undersøkelse kan gi svar på dette. Det stiller igjen krav til at n må være av en viss størrelse. I denne sammenhengen vil det også være viktig å ta opp forholdet mellom identitet og erfaring. Ved å måle begge forholdene kan det være mulig å si noe om hvilke grupper som identifiserer på en måte som samsvarer med erfaring.

I norsk sammenheng finnes det få tverrsnittsundersøkelser som har inkludert spørsmål om seksuell identitet. Den mest relevante er LAG/LOGG. Som tidligere nevnt ble det stilt spørsmål om seksuell tiltrekning (Holmøy 2004). Utvalget til denne undersøkelsen er imidlertid ikke et tverrsnitt av befolkningen, men et stratifisert utvalg blant personer i alderen 49-79 år i en del utvalgte kommuner og bydeler i Oslo. I tillegg er det verdt å merke seg at spørsmålet om seksuell tiltrekning ble stilt i et selvadministrert papirskjema som respondentene mottok i posten. Resultatene herfra vil derfor ikke være direkte overførbare i forhold til et tverrsnittsutvalg som i levekårsundersøkelsen, men kan likevel gi oss noen antydninger. Resultatet var som følger:

- Det motsatte kjønn 94,4 %
- Det samme kjønn 1,7 %
- Begge kjønn 0,6 %
- Usikker/vet ikke 3,3 %

I tillegg til dette har vi data fra den norske seksualvaneundersøkelsen i 2002, der det spørres om seksuell orientering. Utvalget til disse undersøkelsene er i alderen 18-49 år, og respondentene svarer ved hjelp av et selvadministrert papirskjema som de mottar i posten. Denne undersøkelsen er dessverre beheftet med et veldig høyt frafall, og hadde i 2002 en svarprosent på kun 36 prosent (Træen m.fl 2003). Så høyt frafall kan indikere store skjevheter i nettoutvalget, noe vi ikke har mulighet til å kontrollere for i denne sammenhengen. Resultatene fra denne undersøkelsen vil derfor heller ikke være direkte overførbare i forhold til levekårsundersøkelsen, men må tolkes som en indikasjon:

- Heterofil 93,3 %
- Lesbisk/homofil 1,0 %
- Bifil/biseksuell 1,1 %
- Heterofil med visse lesbiske/homofile innslag 3,3 %
- Homofil med visse heterofile innslag 0,2 %
- Usikker. 1,1 %

For å finne mer pålitelige tverrsnittsdata må vi se utenfor landets grenser. Som tidligere nevnt inngikk spørsmål om seksuell identitet i den svenske Folhälsoenkäten hvor resultatene ble rapportert i 2005 (Statens Folkhälsoinstitut 2005). Undersøkelsen dekker et stort utvalg (29 510 personer i nettoutvalget for spørsmålet om seksuell identitet) i alderen 16-64 år, men rapporten sier lite om frafallsproblematikk, så eventuelle skjevheter har vi ikke kjennskap til. Datainnsamlingen har foregått ved hjelp av selvadministrert papirskjema. På tross av forskjeller i forhold til SSBs levekårsundersøkelser, er dette likevel mer egnet for sammenligning enn noen av de norske dataene vi har siden dette er et tverrsnittsutvalg som dekker omtrent samme aldersgruppe som levekårsundersøkelsene. Resultatene fra den svenske undersøkelsen var som følger:

- Heteroseksuell 98 %
- Heteroseksuelle med visse homoseksuelle innslag 1,0 %
- Biseksuelle 0,7 %
- Homoseksuelle 0,3 %
- Homoseksuelle med visse heteroseksuelle innslag 0,0 %

Data fra den danske undersøkelsen gjennomført av Institut for folkesundhed viser følgende fordeling:

- Jeg er heteroseksuell 81,65 %
- Jeg er homoseksuell 0,49 %
- Jeg er biseksuell 0,72 %
- Jeg kan ikke plassere meg i noen av kategoriene 5,89 %
- Uoppgitt 11,26 %

I det danske tilfellet får vi dessuten illustrert et problem som kan knytte seg til å ha for lite tilpassede svarkategorier. Den danske undersøkelsen ender opp med 17 prosent som ikke gir substansielle svar, og som dermed gir begrenset analytisk verdi. Dette kan skyldes at mange ikke ønsker å svare på spørsmålet, at de ikke finner en kategori som passer til egen identitet eller at de ikke har avklart egen identitet.

Også ONS i Storbritannia har gjennomført to runder med datainnsamling om seksuell identitet i sine omnibusundersøkelser. Vi har ikke detaljer om utvalget, men går ut fra at det er en tverrsnittsundersøkelse som dekker omtrent samme aldersspenn som levekårsundersøkelsene til SSB. Dataene er samlet inn ved hjelp av såkalt Computer Assisted Self Administered Interview (CASI). Dette er en metode som benyttes under face-to-face intervjuing, hvor respondenten får anledning til å svare på noen spørsmål ved selv å lese på skjermen og svare uten at intervjueren ser på og heller ikke har mulighet til å se på svarene i etterkant. I tolkningen av resultatene fra Storbritannia må vi imidlertid være oppmerksomme på at siden dette er i utprøvningsfasen, hadde intervjuerne anledning til å hoppe over spørsmålene om seksuell identitet dersom de vurderte det slik at det ikke var gunstig for resten av intervjuet. Her vil det altså være systematisk frafall, og vi kan nok forvente at det virker i retning av at andelen ikke-heteroseksuelle er noe overestimert. Sikker kan vi imidlertid ikke være.

Resultater fra ONS Juli/August 2006:

- Heterosexual 92 %
- Gay or Lesbian 1,3 %
- Bisexual 1,2 %
- Other 0,9 %
- Prefer not to say 4,6 %

Resultater fra ONS November 2006:

- Heterosexual or straight 96,3 %
- Gay or Lesbian 1,0 %
- Bisexual 1,1 %
- Other 0,3 %
- Prefer not to say 1,3 %

2.1.7 Den ikke-heteroseksuelle populasjonen og utvalg

Ut fra resultatene ovenfor er det vanskelig å si noe konkret om hvordan denne populasjonen ser ut siden det er gjennomført få representative undersøkelser som dekker dette. Usikkerheten i forhold til spørsmåls- og svarkategori-formulering bidrar også til usikkerhet. Vi ser blant annet at de to marginalt forskjellige variantene av svarkategorier fra ONS gir 4 prosentpoengs forskjell for heteroseksuelle.

Et omtrentlig anslag over den ikke-heteroseksuelle populasjonen er at den utgjør et sted mellom 8 og 2 prosent av befolkningen. I et nettutvalg bestående av 3 500 personer vil vi da få et antall ikke-heteroseksuelle som ligger et sted mellom 280 og 70 personer. I seg selv er dette nok til at det kan utgjøre en viss analytisk verdi, men det setter store begrensninger i forhold til videre nedbryting, som for eksempel kjønn, alder, utdanning, bosted etc. Skulle vi derimot også velge å inkludere seksuell erfaring eller tiltrekning, vil sannsynligvis antallet personer øke og vi får større analytisk verdi. Både ved at man vil få mulighet til videre nedbryting av gruppen, men også ved at man kan analysere nærmere om et "misforhold" mellom identitet, erfaring og tiltrekning har levekårsmessig relevans. Verdien av dette må imidlertid ses opp mot metodiske utfordringer.

I denne sammenhengen må vi også ta datainnsamlingsmetode i betraktning. Lavekårsundersøkelsen gjennomføres i hovedsak som personlig intervju, men det er også mulig å samle inn data ved hjelp av postale selvutfyllingsskjema som sendes ut i forbindelse med undersøkelsen. Moduseffekter og frafallsproblematikk som følge av ulike innsamlingsmetoder vil bli behandlet i rapportens del 2.

2.2 Seksuell identitet og levekår

Dersom det skal være aktuelt å inkludere spørsmål om seksuell identitet, og eventuelt seksuell erfaring, i SSBs levekårsundersøkelser må det være begrunnet i en faglig gjennomgang som viser at dette er en relevant variabel som kan bidra til å forklare forskjeller på ulike levekårsområder. Vi vil her gjennomgå de sentrale levekårsområdene som dekkes av SSBs levekårsundersøkelser og benytte foreliggende forskning om seksuell identitet, både nasjonal og internasjonal, som grunnlag for diskusjon om levekårsrelevansen. I mange tilfeller vil data om lesbiske og homofile ikke være basert på representative undersøkelser, og man må derfor være varsom med å tolke andeler blant homofile og lesbiske opp mot andeler i befolkningen. Den viktigste datakilden om ikke-heterofiles levekår i Norge er fra en undersøkelse gjennomført av NOVA. Utvalget utgjøres av 3000 selverkjente og selvidentifiserte lesbiske kvinner og homofile menn. Kontakten med respondentene er oppnådd ved å distribuere spørreskjema via Landsforeningen for Lesbiske og Homofile (LLH), tidsskriftet Blikk og private nettverk. Utvalget er derfor ikke et representativt utvalg (Hegna m.fl. 1999).

Den viktigste kilden fra Sverige er den tidligere nevnte postale undersøkelsen gjennomført med et tilfeldig trukket befolkningsutvalg på 29 000 personer, hvor av 648 klassifiserte seg som ikke-heterofile. Siden utvalget er trukket tilfeldig kan dette regnes som et representativt utvalg (Statens

Folkhälsoinstitut 2005). Disse dataene vil dermed gi mer pålitelige anslag for ulike andeler, og kan dermed gi større styrke til eventuelle forskjeller vi finner.

2.2.1 Helse

Det mest omtalte levekårsområdet innen forskning om homofile og lesbiske synes å være helse, og da er det spesielt den psykiske helsen som er vektlagt. Vi har her lagt mest vekt på svenske og norske data, og refererer internasjonale funn sekundært via norske kilder.

Fysisk helse

Det er betydelig mindre forskning omkring den fysiske helsen til homofile og lesbiske enn det er om den psykiske helsen. Data tyder da også på at forskjellen mellom homofile/lesbiske og heterofile er liten. Denne antagelsen blir styrket i den store svenske tverrsnittsundersøkelsen, hvor forskjellene i fysisk helse mellom homo- og biseksuelle og befolkningen for øvrig ikke er like store som når det gjelder psykisk helse. De svenske dataene viser imidlertid at det er noe vanligere å lide av en langvarig sykdom blant homo- og biseksuelle enn det er i befolkningen generelt, og at dette gjelder spesielt for kvinner i alderen 30-44 år. (Statens Folkhälsoinstitut 2005).

Psykisk helse

Som nevnt fokuserer det meste av forskningen på seksuell identitet og helse på den psykiske helsen. Dette henger sammen med den posisjonen ikke-heterofile har hatt og har som minoritet i et heteronormativt samfunn. Mangel på aksept for egen identitet og møtet med negative holdninger oppleves som tungt for mange homofile og lesbiske. Forskningen antyder at selve prosessen med å erkjenne seg selv som ikke-heterofil kan bidra til psykiske vansker for noen. Det er dessuten hevet over tvil at homofile og lesbiske har vært en marginalisert gruppe i samfunnet, og at det har vært (og er) fordommer og stigma knyttet til homofili. Dette har endret seg i løpet av de siste tiårene, men spørsmålet er om det fremdeles er slik at homofile og lesbiske i større grad enn andre har psykiske helseproblemer som henger sammen med seksuell identitet.

Svenske data viser at det blant homo- og biseksuelle er en dobbelt så stor andel med svekket psykisk helse som blant heteroseksuelle (nedsatt psykisk velvære), og at den svekkede psykiske helsen gir seg spesielt utslag i spørsmål knyttet til engstelse, uro og angst, samt stress og søvnvanskeligheter. Minst forskjell mellom heterofile og ikke-heterofile finner vi i aldersgruppen 30-44 år. Den svekkede psykiske helsen gjenspeiles i at selvmordstanker og -forsøk er vanligere blant homo- og biseksuelle enn blant resten av befolkningen, spesielt gjelder dette i alderen 16-29 år (Statens Folkhälsoinstitut 2005). Også i Norge tyder funnene på at homofile og lesbiske er mer plaget av selvmordstanker enn hva man finner i befolkningen totalt. NOVAs rapport om levekår og livskvalitet blant homofile og lesbiske viser også at denne gruppen er noe mer plaget av psykiske plager i form av angst- og depresjonsrelaterte symptomer enn befolkningen generelt, og at gjennomsnittlig antall psykiske plager også er høyere blant homofile og lesbiske sammenlignet med befolkningen generelt (Hegna m.fl 1999). På grunn av at dataene om homofile og lesbiske ikke er representative, skal vi være forsiktige med hvordan dette tolkes.

Ikke representative data tyder også på at lesbiske og homofile som lever i skjul har hyppigere psykiske problemer enn andre (Moseng 2002). Dette kan også gjelde for lesbiske og homofile som er synlige i det offentlige rom. Et forhold som vi også finner i befolkningen generelt, er at aleneboende sliter med dårligere psykisk helse enn personer som bor i parforhold, og det er en vanlig antagelse at andelen aleneboende er høyere blant homofile og lesbiske enn blant befolkningen for øvrig. Lesbiske og homofile som lever i skjul med sin orientering rapporterer dårligere psykisk helse og om flere symptomer på angst og depresjon enn de som er åpne om sin orientering (Moseng 2005b).

Generell helse

De svenske dataene viser at det blant menn er like vanlig med allmenn god helse blant homo- og biseksuelle som blant heteroseksuelle. Blant kvinner er det imidlertid noe forskjell i allmenn helse. Nesten hele forskjellen skyldes at middelaldrende (45-64 år) homo- og biseksuelle kvinner har

dårligere helse enn heteroseksuelle i samme alder. (Statens Folkhälsoinstitut 2005). I egenvurderingen av generell helse antyder norske data at både lesbiske kvinner og homofile menn i mindre grad enn kvinner og menn ellers i befolkningen vurderer sin egen helse som god eller svært god (Hegna m.fl 1999). Den største forskjellen finner vi blant de yngste. Det er også interessant å merke seg at den generelle vurderingen av egen helse i befolkningen totalt blir dårligere med økende alder, mens man ikke kan finne denne tendensen blant homofile og lesbiske.

For å samle inn data om transpersoner gjennomførte det svenske Statens Folkhälsoinstitut også en webundersøkelse. Denne gir ikke data som er representative, men funnene kan tyde på at transpersoner har dårligere helse enn homo- og biseksuelle (Statens Folkhälsoinstitut 2005).

Rusvaner

De svenske dataene viser også at det blant homo- og biseksuelle finnes en større andel med risikokonsum av alkohol enn det finnes i befolkningen for øvrig. Det er imidlertid også en større andel som er totalt avholdende, slik at en dermed kan anta at det er en større spredning i gruppen homo- og biseksuelle enn i befolkningen ellers når det gjelder alkoholkonsum. Den svenske undersøkelsen viser det samme som norske data når det gjelder narkotiske stoffer, nemlig at bruk av slike er vanligere blant homo- og biseksuelle enn blant befolkningen ellers. Dette kan også henge sammen med bosettingsmønster. I Sverige er det også vanligere å røyke daglig blant homo- og biseksuelle, men det er mindre vanlig å snuse sammenlignet med befolkningen for øvrig (Statens Folkhälsoinstitut 2005). NOVAs rapport om levekår og livskvalitet blant homofile menn og lesbiske kvinner viser resultater som peker i samme retning som de svenske dataene (Hegna m.fl 1999). Det er funn som tyder på at lesbiske og homofile er overrepresentert når det gjelder å være høykonsumenter av alkohol samt andre rusmidler som hasj, ecstasy, heroin og lignende. Moseng (2005a) viser også at rushelsen er skjevfordelt innad i den homofile og lesbiske populasjonen, og at andelen med dårlig rushelse er størst i det sentrale kjernemiljøet i Oslo-området.

”På samme måter som i det heteroseksuelle majoritetssamfunnet kjennetegnes den samseksuelle populasjonen ved å være ganske så polarisert når det gjelder bruk og misbruk av legale og illegale rusmidler. En balansert fremstilling bør speile slike nyanser. De første representative levekårsundersøkelser fra USA, Australia, Nederland og New Zealand viser således at homofile og lesbiske flest ikke bruker illegale rusmidler og de rapporterer om et moderat alkoholkonsum.” (Moseng 2005a : 15)

Sosial kontakt

Heller ikke på dette området finner vi veldig store forskjeller, men de svenske dataene viser at homo- og biseksuelle oftere mangler en fortrolig venn enn befolkningen ellers. NOVAs undersøkelse fra 1998 viser imidlertid at ni av ti homofile og lesbiske har gode venner på stedet hvor de bor, og at vennenettverkene er jevnt sammensatt mht seksuell orientering (Hegna m.fl 1999). En indirekte sammenheng mellom seksuell identitet og sosial kontakt kan vi kanskje finne ved at det er en relativt høy andel av aleneboende blant lesbiske og homofile (ibid.). SSB har tidligere vist at aleneboende er mer utsatt for levekårsproblemer generelt enn andre (Mørk 2006)

2.2.2 Utdanning og arbeidsliv

Arbeidsliv

Moseng (2005b) har i sin studie funnet at lesbiske og homofile i noe større grad enn den heterofile befolkningen opplever å bli diskriminert på arbeidsplassen. Oftest får dette utslag i form av sosial utstenging og nedsettende kommentarer om lesbiske, homofile og bifile generelt. Her pekes det også på sammenheng mellom åpenhet rundt sin egen seksualitet og arbeidshelse. Åpenhet om sin identitet kan virke beskyttende, mens de som lever i skjul kan oppleve større belastninger og helserisiko, også på arbeidsplassen. Dette kan igjen ha sammenheng med manglende, eller frykt for manglende, aksept av lesbisk, homofil og bifil legning i blant kolleger og ledere. Funnene kan også tyde på at de personene som opplever diskriminering på arbeidsplassen også har problemer på andre arenaer,

spesielt mangel på en sterk sosial omgangskrets. Dette kan vi kjenne igjen fra andre studier av hopning av levekårsproblemer (Normann 2007).

Rundt seks av ti lesbiske og homofile er åpne om sin seksuelle orientering (Statens Folkhälsoinstitut 2005). Det antas at dette er en betydelig høyere andel enn for tjue år siden. Svenske data viser at åpenhet varierer en del ut fra hvilke yrker personene har.

Undersøkelser tyder på at en noe høyere andel av lesbiske og homofile arbeidstakere opplever diskriminering og trakassering på jobben sammenlignet med arbeidstakere for øvrig. Funn kan imidlertid tyde på at denne andelen er på vei ned, og at åpenhet om egen orientering er en positiv faktor som bidrar til dette. (Hegna m.fl 1999)

Utdanning

I NOVAs undersøkelse fra 1998 (Hegna m.fl 1999) viser resultatene at deres utvalg av homofile og lesbiske har et betydelig høyere utdanningsnivå enn befolkningen ellers. Dette kan ha sammenheng med mekanismer som gjør seg gjeldende i ungdomstiden og tidlig voksentid, men det kan like gjerne tilskrives utvalgsmetoden som er brukt.

2.2.3 Bolig og boforhold

På dette området finner vi lite dokumentasjon som kan tyde på at det er noen sammenheng med seksuell identitet. Vi kan imidlertid anta at det finnes noen indirekte sammenhenger som følge av at en stor andel av lesbiske og homofile bor i sentrale strøk, byer, hvor bostiftene er høyere enn i distriktene (Hegna m.fl 1999). Tidligere forskning tyder også på at en stor andel er aleneboende. Andre data viser at aleneboende har større bostiftsbelastning enn andre (Mørk 2006).

2.2.4 Diskriminering, vold og trusler

De svenske dataene viser også at homo- og biseksuelle er mer utsatt for vold enn befolkningen ellers, og at de også er mer engstelige for å bli utsatt enn andre. I Sverige rapporterer en av fem ikke-heterofile menn at de har vært utsatt for vold siste 12 måneder, tilsvarende andel blant menn totalt er en av tjue.

Relatert til dette rapporterer også homo- og biseksuelle at de oftere opplever krenkende behandling enn andre (Statens Folkhälsoinstitut 2005). Blant lesbiske kvinner i Norge tyder funn på at det er en større andel som er utsatt for vold enn blant kvinner generelt. Blant menn finner vi ikke denne forskjellen. Vi kan merke oss at den svenske undersøkelsen gir et annet bilde enn norske data når det gjelder homofile menns utsatthet for vold. Ser man på trusler om vold, avtegner det seg et annet bilde. Homofile og lesbiske, spesielt unge homofile menn, er langt mer utsatt enn befolkningen ellers (Hegna m.fl 1999)

2.3 Foreløpig oppsummering

Fram til nå har vi tatt opp ulike måter å klassifisere seksuell identitet på, og forsøkt å komme fram til noen anslag for hvor store forekomster vi kan forvente ut fra resultater fra andre undersøkelser som har målt identitet/orientering. Der har vi sett at andeler varierer mellom ulike undersøkelser. Deler av denne variasjonen kan skyldes ulike datainnsamlingsmetode, ulike klassifiseringer og spørsmålsformuleringer. Vi har også pekt på noen levekårsområder der vi kan forvente å finne forskjeller basert på seksuell identitet. En endelig avklaring av metode for klassifisering skal vi komme tilbake til videre i dette notatet, og vi skal også komme inn på operasjonalisering av seksuell erfaring og tiltrekning. Uavhengig av hvilken operasjonell løsning som blir valgt, kan man ikke forvente at antallet som oppgir at de identifiserer seg som ikke-heterofile bli så stort at det kan brytes ned i en rekke undergrupper for videre analyse. Vi antar likevel at antallet blir høyt nok til at det har en viss analytisk verdi. Formålet med innføringen av spørsmål om seksuell identitet i levekårsundersøkelsen er således todelt: Primært er det å få større kunnskap om mulige forskjeller i

levekår mellom heteroseksuelle og ikke-heteroseksuelle, sekundært og som en forutsetning for dette bør vi også kunne gi et godt anslag for andelen ikke-heteroseksuelle i befolkningen.

Når det gjelder seksuell identitet og levekår, mener vi å ha belegg for å si at det er sammenhenger som er relevante å kartlegge i en levekårsundersøkelse. Forskjellene synes ikke å være veldig store, men innenfor psykisk helse kan spesielt funn fra Sverige støtte opp om en sammenheng som det også vil være interessant å kartlegge nærmere for norske forhold. Det er også indikasjoner på forskjeller når det gjelder sosial kontakt, arbeidsmiljø og boforhold, men disse synes mer usikre. Vi finner også indikasjoner på at personer som lever i skjul med sin identitet kan oppleve hyppigere problemer, og at det derfor kan være relevant å måle erfaring og/eller tiltrekning for å si noe om forholdet mellom det og identitet. Vår konklusjon så lang er at seksuell identitet kan inkluderes som en bakgrunnsvariabel i levekårsundersøkelsen, i alle fall som et prøveprosjekt.

Kartlegging av seksuell identitet har vært gjennomført tidligere både i Norge og i andre land, og både i form av representative undersøkelser og andre med ikke-representative utvalg. Vi har i vårt arbeid ikke funnet direkte referanser til at selve tematikken er vanskelig, og det synes som om de representative dataene som finnes på området er gode (Statens Folkhälsoinstitut 2005, ONS i Storbritannia). En utfordring er imidlertid definering av kategorier for å unngå ikke-substansielle svar, og å skape et skille mellom svar som skyldes at man ikke ønsker å svare eller at man ikke finner en passende kategori.

Videre skal vi nå se på hvordan spørsmål om temaet ble utviklet og testet. De viktigste utfordringene knyttet til dette var å finne egnede spørsmål med gjensidig utelukkende utømmende svarkategorier, og sikre at det er formulert slik at så mange som mulig svarer på spørsmålene uten å reagere negativt. Det var også viktig å utrede mest egnet datainnsamlingsmetode (CATI, CAPI, CASI eller postal selvadministrering), samt hvordan tema kan presenteres i informasjon og spørreskjema.

3. Utvikling og testing av spørsmål

I denne delen av prosjektet var følgende oppgaver sentrale:

- å finne egnede spørsmål for å kartlegge seksuell identitet med gjensidig utelukkende utømmende svarkategorier
- å sikre at disse er formulert slik at så mange som mulig svarer på spørsmålene uten å reagere negativt
- å utrede hvor spørsmålene bør plasseres i spørreskjemaet og hvordan de bør presenteres for svarpersonene.
- å utrede mest egnet datainnsamlingsmetode; intervju eller selvadministrert utfylling

3.1 Faglig utgangspunkt og framgangsmåte

Erfaringene fra andre land og undersøkelser danner en referanseramme når vi utarbeider instrumentene vi skal bruke. I arbeidet med å utvikle spørsmål har vi støttet oss til eksempler på ulike varianter av spørsmål om seksuell identitet og praksis, blant annet som vist tidligere i dette notatet. Viktige referanser å trekke fram har vært den store ikke-representative undersøkelsen om levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn i Norge fra 1999 (Hegna m fl 1999), og den representative undersøkelsen "Ung i Norge" fra 2002, som også omfatter spørsmål om seksuelle erfaringer og tiltrekning til motsatt og samme kjønn (Hegna 2007).

Størst direkte nytte har vi hatt av ulike rapporter og papers fra surveymiljøet i vår søsterorganisasjon Office of National Statistics (ONS) i Storbritannia. ONS har siden 2006 hatt gående et bredt anlagt utviklingsprosjekt med samme målsetting som vårt prosjekt. Prosjektet omfatter blant annet to tester av spørsmål om seksuell identitet i forbindelse med besøksintervju. Testene ble fulgt opp med

fokusgrupper med intervjuerne og med respondenter som unnlot å svare på spørsmålene (Taylor 2007). Det inngår også en gjennomgang av forskningsrapporter og erfaringer fra Storbritannia og andre land i prosjektet (Betts 2007, Willmot 2007). Hovedresultatene er:

1. Spørsmålet om seksuell identitet var enklere å stille enn hva intervjuere forestilte seg på forhånd.
2. I de testene ONS gjennomførte hadde intervjuerne anledning til å hoppe over spørsmålet. Når vi ser på hvilke respondenter de lot være å stille spørsmålet til og hvilke begrunnelser de ga, var resultatene omtrent de samme som resultatene fra oppfølgingsintervju med respondenter som hadde unnlatt å svare på spørsmålet.
3. Eldre personer med lav utdanning og lav sosioøkonomisk status svarte sjeldnere enn andre. Det var også litt flere kvinner enn menn som unnlot å svare. Intervjuerne stilte spørsmålet sjeldnere til enslige enn til andre. Det gjaldt særlig enslige kvinner. Respondenter fra asiatiske land unnlot oftere å svare enn respondenter fra andre verdensdeler. Dette frafallsmønsteret er i høy grad det samme som en vil finne i enhver frivillig undersøkelse.
4. Det var ikke slik at de som unnlot å svare på spørsmålet om seksualitet også unnlot å svare på andre, presumptivt sensitive spørsmål, som for eksempel spørsmål om inntekt. Det var derfor ikke mulig å skille ut noen gruppe respondenter som gjennomgående unnlot å svare på sensitive spørsmål. Det var heller ikke slik at de som ikke ville svare på dette spørsmålet, heller ikke ville svare på spørsmålene i resten av skjemaet.
5. Respondentene har vel så store problemer med å forstå begreper som ”seksuell identitet” og ”heteroseksuell” som de har med å fortelle om sin seksualitet. Heller ikke blant intervjuerne var faren for at spørsmålet skulle bli oppfattet som for nærgående den vanligste årsaken til at de unnlot å stille det.
6. Intervjuerens nærvær synes å bety mindre for hvor sensitivt spørsmålet ble oppfattet enn nærvær av andre familiemedlemmer. Det kan se ut som om en del synes det er lettere å svare på telefon enn å bli intervjuet hjemme. Selvutfyllingsskjema gir det høyeste frafallet, men slik er det ellers også.
7. Det kan ha en viss betydning for svarvilligheten at spørsmålet inngår i en logisk sammenheng, og at det ikke på annen måte blir gjort til gjenstand for spesiell oppmerksomhet.

ONS startet med å teste ut spørsmål i kvantitative undersøkelser, for deretter å følge opp med kvalitative metoder. Vi har tatt utgangspunkt i resultatene fra ONS og har kun brukt kvalitative metoder i vårt arbeid. Dette valget henger også sammen med de faglige utfordringene i prosjektet. De kan deles inn i tre hovedtyper:

1. Begrepsmessige utfordringer.
2. Utfordringer knyttet til at spørsmål om seksualitet kan oppfattes som støtende.
3. Skjevhet på grunn av frafall.

3.2 Begrepsmessige utfordringer

Vi har tidligere påpekt at en av hovedutfordringene var å finne gjensidig utelukkende svarkategorier. I tillegg var det viktig å bestemme et godt begrepsapparat. Konkret skulle vi ende opp med bare tre-fem spørsmål med det primære mål å danne grunnlag for å fastslå seksuell *identitet*. Men identitet som sådan operasjonaliseres svært ulikt fra undersøkelse til undersøkelse. Noen forskere og statistikkbyråer legger vekt på selverkjent seksuell identitet, noen på seksuelle erfaringer og ulike varianter av erfaringer, atter andre på seksuell tiltrekning. Andre lager sammensatte mål for seksuell identitet. På bakgrunn av disse erfaringene foreslo vi i utgangspunktet å stille oss åpne i vårt prosjekt. Vi ville undersøke *mange* dimensjoner av dette: seksuell *tiltrekning*, *identitet*, *erfaringer*, og *ev åpenhet*. Andre dimensjoner vi også ønsket å se på var *faste kontra flytende identiteter*. De ulike løsningene andre har valgt kan være knyttet både til politiske og surveymetodiske avveininger, men bortsett fra i stoffet fra ONS, har vi savnet referanser til empiriske undersøkelser av hvordan intervjuobjektene selv forstår og sorterer disse begrepene. Derfor var det viktig for oss å inkludere begrepsforståelse i vårt arbeid med å utvikle spørsmål.

Faste og flytende identiteter er en gjenganger i litteraturen om seksuell identitet, og er viktig for å forstå de endringene som skjer i folks oppfatning og erkjennelse av egen og andres seksualitet i den vestlige verden i dag. Det tradisjonelle bildet av seksualiteten som et naturgitt kjennetegn utfordres av vissheten om seksualitet som en sosial konstruksjon. Samtidig er det fokus på identitetsbygging og våre individuelle og kollektive ”identitetsprosjekter”. Identitet kan ses som noe vi danner oss *relasjonelt*; i møtet med andre mennesker eller grupper blir ens egen identitet tydelig (Oommen 1995). Da må det også ses som noe som kan endres gjennom livet. Erkjennelsen av dette gjør vår utfordring med å finne gjensidig utelukkende svaralternativer for seksuell identitet problematisk. Noen vil antakelig vegre seg mot å sette den endelige merkelappen på egen identitet. Folk kan være i ”identitetsmessig bevegelse”. Hvordan ivaretas dette i et spørsmålsbatteri som helst skal gi entydige kategorier?

Vi har som mål å kunne utforme spørsmål som kombinerer statistikkens behov for operasjonaliseringer med behovet for å komme intervjuobjektet i møte ved å ha svaralternativer som speiler folks tanker og erfaringer. Samtidig skal vi unngå ikke-substansielle svar. Vi ønsker å skille mellom svar som skyldes at man ikke ønsker å svare, og svar som skyldes at man ikke finner en passende kategori. Da trenger vi å vite mer om hva folk forstår med homofil eller heterofil tiltrekning, orientering, identitet og erfaring. Hva forstår intervjuobjektene med disse begrepene? Og hva forstår de med adjektivene heteroseksuell og homoseksuell? Hegna (2007) bruker begrepet homoseksualitet som en overordnet term for all seksuell kontakt mellom to gutter/menn eller mellom to jenter/kvinner. Samme forfatter bruker ”homoseksuell” som et adjektiv, og aldri som benevnelse på en person eller gruppe. Hvordan tenker våre intervjuobjekter om disse termene? Dette er tema vi ønsker å undersøke.

3.3 Balansen mellom å ta hensyn og å få svar

Hensynet til de som synes det er pinlig å snakke om seksualitet og ønsket om å unngå skjevhet på grunn av frafall henger sammen og er komplisert.

Resultatene fra de undersøkelsene vi har gjennomgått gir grunn til å tro at det spesielt er fire grupper respondenter som vil være skeptiske til å svare på spørsmål om seksuell identitet:

- Eldre personer, fordi de ikke er vant til å snakke om seksualitet eller ikke er seksuelt aktive.
- Personer fra enkelte innvandremiljøer, særlig fra muslimske land hvor temaet er belagt med sterkere tabuer enn i andre miljøer.
- Personer som er usikre på sin seksuelle identitet og derfor ikke vet hva de skal svare.
- Personer som har erkjent at de ikke er heterofile, men som ikke har fortalt dette til andre ennå.

De vanskeligste å få svar fra vil sannsynligvis være personer i disse gruppene som samtidig har lav utdanning, lav sosioøkonomisk status eller andre kjennetegn som erfaringsmessig bidrar til økt frafall i frivillige undersøkelser.

En av årsakene til at det kan være pinlig å snakke om sin seksualitet i en intervjuundersøkelse, er at intervjueren hører på eller at det er andre tilstede som en heller ikke ønsker å blottstille seg overfor. Derfor er det vanlig at undersøkelser om sensitive spørsmål blir gjennomført ved hjelp av spørreskjema som respondenten besvarer på egenhånd, uten innsyn fra andre. I seksualvaneundersøkelsene som Statistisk sentralbyrå tidligere har gjennomført for Folkehelseinstituttet har skjemaene heller ikke hatt noe identifikasjonsnummer, slik at besvarelsene har vært helt anonyme. Ett av problemene med selvadministrerte spørreskjema er imidlertid at frafallet vanligvis er høyere enn i intervjuundersøkelser. Årsaken til det er nettopp at intervjuerens nærvær og argumenter gjør det vanskeligere å trekke seg. Dersom det legges veldig stor vekt på å skjerme respondenten mot innsyn, kan det også hende at datainnsamlingsmetoden bidrar til å dramatisere hvor sensitive spørsmålene er, og dermed til å øke frafallet ytterligere.

Det er ganske vanlig å forsøke å løse dette dilemmaet med å bruke intervjuere til å overtale og administrere undersøkelsen, men å bruke ulike teknikker som gjør at respondenten kan svare på sensitive spørsmål uten å blottstille seg. En teknikk som har vært brukt i tidligere helseundersøkelser er å stille noen av spørsmålene i et selvadministrert skjema som respondenten får utdelt under intervjuet. I de britiske testene med spørsmål om seksuell identitet ble undersøkelsen gjennomført som pc-assistert besøksintervju. Da man kom til spørsmålene om seksuell identitet fikk imidlertid respondenten selv taste inn svarene på pc-en uten at intervjueren så på. Vi har regnet med at flesteparten av intervjuene i den norske levekårsundersøkelsen vil foregå ved hjelp av telefonintervju. Derfor er den britiske løsningen uaktuell. Derimot har vi vurdert andre måter å kombinere intervju og selvutfylling på.

Selv om intervjuere normalt bidrar til at svarprosenten går opp, er det ikke alltid like selvsagt. I de testene som ONS gjennomførte, hadde intervjuerne anledning til å avgjøre om de ville spørre om seksuell identitet eller ikke. Denne muligheten benyttet de seg av i mellom 14 og 15 % av tilfellene. Blant de som ble spurt var det under 5 % som valgte ikke å svare. Vi vet ikke hvor mange av de som intervjuerne hoppet over, som ville svart. Resultatet illustrerer likevel at skepsis blant intervjuere i noen tilfeller kan øke, i stedet for å redusere frafallet og skjevheten i undersøkelsen. Denne muligheten må vi også ta hensyn til når vi diskuterer hvordan spørsmålene om seksuell identitet bør stilles.

3.4 Valg av kvalitative utviklingsmetoder

Kvalitative utviklings- og testmetoder særkjennes ved at man undersøker i detalj hvordan intervjuere og framtidige svarpersoner tenker, føler eller handler. Derfor kaller vi dette også for informasjonsrike teknikker. Gjennom å kartlegge hvordan testpersonene tenker, føler og handler får vi kunnskap om hva vi kan spørre om, hvordan vi kan spørre, hvordan vi bør presentere spørsmålene og hva slags svar vi kan forvente å få. Vi bruker normalt strategiske utvalg i stedet for representative utvalg i kvalitative tester. Hvilke grupper som velges ut avhenger av i hvilken fase av utviklingsarbeidet vi befinner oss. I startfasen vil vi ofte bruke personer med gode kunnskaper og høy grad av bevissthet omkring temaet vi ønsker å undersøke. Senere er det viktig å teste ut brukervennligheten i grupper som vi på forhånd regner med kan få problemer med å svare på spørsmålene.

I dette prosjektet har vi brukt to typer kvalitative metoder. Vi har gjennomført *kognitive intervjuer* av potensielle svarpersoner og *fokusgrupper* med SSBs intervjuere. En av årsakene til at vi valgte kognitive intervjuer med potensielle svarpersoner var at vi mente det ville være lettere å snakke om temaet i individuelle samtaler framfor gruppeintervju. Se nærmere om disse metodene i Sundvoll et al 2006.

I de kognitive intervjuene ønsket vi hovedsakelig å belyse ulike varianter av spørsmål og spørresekvenser, men også, dersom tid og anledning bød seg, å samle inn synspunkter på ulike kontaktstrategier og datainnsamlingsmetoder. Det forberedende arbeidet ga føringer for hvilke grupper testingen burde konsentrere seg om. En gruppe ville være de homofile og lesbiske med høy grad av bevissthet og kunnskap om temaet. Vi hadde også grunn til å tro at folk i disse gruppene vil være sårbare overfor en ”stemning” i surveyen som peker ut temaet som skambelagt og svært sensitivt. Samtidig regnet vi med at mange i gruppen også ville være på vakt overfor en opplevelse av manglende rutiner for personvern, eller det de tolker som manglende personvern.

Det andre ytterpunktet av respondenter som kunne tenkes å ha sterke meninger om temaet, er grupper som det er grunn til å regne med har en klar antipati mot homofile og lesbiske. Det er i denne gruppen at det er størst fare for at noen vil forkaste hele undersøkelsen dersom ikke temaet presenteres på en ”god” måte.

For de kognitive intervjuene plukket vi derfor ut representanter for tre grupper av befolkningen:

- Relativt unge og bevisste homofile menn

- Relativt unge og bevisste lesbiske kvinner
- Eldre antatt heterofile kvinner og menn med relativt lav utdanning

I tillegg forsøkte vi å få med personer både fra Oslo og andre områder i landet. Rekrutteringen foregikk ved en kombinasjon av snøballmetoden, private nettverk og ved å kontakte interesseorganisasjoner for homofile og lesbiske.

De kognitive intervjuene ble gjennomført som en *iterativ* prosess. Det vil si at vi endret hvilke spørsmål og tema som vi testet ut etter hvert som vi høstet kunnskap underveis i intervjuingen. På den måten beveget vi oss mot det anbefalte forslaget.

I løpet av tre runder ble til sammen ni personer intervjuet. Fire av intervjuobjektene var kvinner, fem var menn. Vi fordelte intervjuene mellom heterofile og homofile og lesbiske, med seks intervjuer av homofile/lesbiske, og tre av heterofile. Fem av personene var godt voksne og kan her kalles ”eldre”, dvs 50+. De resterende fire personene var alle under 29 år.²

I fokusgruppene ønsket vi å innhente SSB-intervjuernes synspunkter på aktuelle spørsmålssekvenser og å samle inn data om intervjuernes tanker og vurderinger omkring datainnsamlingsmetoder, kontaktstrategier og intervjusituasjon. Vi gjennomførte både en fokusgruppe med intervjuer fra telefonkorpset i Oslo og i Kongsvinger. I en tredje fokusgruppe samlet vi intervjuere med innvandrerbakgrunn. Intervjuobjekter fra innvandremiljøene er en av de gruppene som antas å være mest sårbare for reaksjoner mot dette temaet.

Etter at forslaget til spørsmål, plassering og metodevalg var godkjent ble den endelige versjonen (selvadministrert, eller postal, variant) til sist testet i tre kognitive intervjuer som også omhandlet andre levekårsspørsmål/tema. Her fikk vi kommentarer og synspunkter på hvordan det ferdige skjemaet ser ut til å fungere, hvordan metoden vurderes, og hvordan hvert enkelt av spørsmålene tolkes og besvares.

3.5 Fremgangsmåte i intervjuene og gruppesamtalene

Både de kognitive intervjuene og fokusgruppene ble ledet av to personer; en som intervjuet (moderator) og en som tok referat. Til bruk under intervjuet hadde vi en intervjuguide og diverse utkast til spørsmål, svar og annen informasjon. Materiellet ble endret fra runde til runde i tråd med den iterative fremgangsmåten. Intervjuene ble tatt opp på video og lydband. Etter intervjuet ble referatet skrevet ned og godkjent i fellesskap av de to som var til stede under intervjuet sammen med intervjuobjektene. Etter hver runde med intervjuer ble det så laget oppsummeringer der vi sammenstilte og analyserte all informasjonen fra de ulike intervjuene, samt at vi forsøkte å dra konklusjoner for neste trinn i utviklingsprosessen. På den måten var spørreskjemasekvensen hele tiden i endring, til og med det siste intervjuet. Den siste gjennomgangen av det ferdige skjemaet var i større grad en test av et konkret skjema enn et bredt anlagt kognitivt intervju.

For detaljert informasjon om hva vi faktisk spurte om, hvilke spørsmålsalternativer vi la fram i de ulike intervjuene og oppsummeringene etter hver fase, se de ulike vedleggene.

Alle deltakerne, både i de kognitive intervjuene og i fokusgruppene, var positive til å bli tatt med på skjemaautviklingsarbeidet. Ingen ga uttrykk for at de opplevde intervjuene som negative eller invaderende, og flere sa at de syntes dette var interessant og artig å være med på.

² Den nøyaktige fordelingen av personer i de ulike intervjurundene er gjengitt i detalj i prosjektdokumentasjonen.

3.6 Vurdering av datagrunnlaget

For å få et fullverdig kvalitativt datagrunnlag bør man prinsipielt gjennomføre minst to, helst tre, separate runder med intervjuer eller annen datainnsamling om de spørsmålene en ønsker å få svar på. Dette gjelder altså både for kognitive intervju og fokusgrupper. Men ofte er det vanskelig å gjennomføre i praksis. I dette tilfellet har vi langt på vei oppfylt de strengeste kravene; datamaterialet er relativt stort og dekker mange dimensjoner. Antallet kognitive intervju er tilfredsstillende, mens vi formelt sett ikke har gjennomført så mange fokusgruppeintervju som ønskelig. Samtidig mener vi at det foreliggende materialet gir et godt metodisk grunnlag for å avgjøre om man skal ta med spørsmål om seksuell identitet i Levekårsundersøkelsen i 2008 og hvordan spørsmålene i hovedsak bør stilles.

4. Konklusjoner fra de kognitive intervjuene

Vi startet med utgangspunkt i det vi oppfattet som de mest relevante spørsmålsformuleringene fra tidligere arbeider, ispedd noen av våre egne ideer. Vi hadde også bestemt oss for å ta utgangspunkt i at seksuell identitet kan klassifiseres på grunnlag av ulike svarkombinasjoner fra spørsmål som måler tre dimensjoner ved seksualitet; spørsmål om tiltrekning, identitet og erfaring. Vi tenkte oss at svarpersonene kunne plasseres på en skala som gjenspeiler at tiltrekning til personer av samme kjønn er noe annet enn en erkjent homoseksuell identitet, som igjen er noe annet enn å være bærer av homoseksuelle erfaringer.

4.1 Første runde med intervjuer

Intervjuguiden (Vedlegg 2) besto av

- spørsmål knyttet til hva folk legger i egen identitet: hvordan beskriver de sin egen identitet
- spørsmål om synonymer for seksuell identitet, og sortering av disse
- gjennomgang av spørsmålssekvens (”skjema”) med spørsmål om *tiltrekning, seksuell identitet og erfaring med seksuelt samvær med person av samme kjønn* (kort 1, se Vedlegg 3)
- alternativt skalaspørsmål om seksuell tiltrekning (kort 5, se Vedlegg 3)
- alternativt spørsmål om seksuell identitet (kort 2, se Vedlegg 3)
- alternative endelser på begrepene hetero/homo: -fil eller -seksuell (kort 3, se Vedlegg 3)
- alternative svarkategorier for seksuell identitet (kort 4, se Vedlegg 3)

Videre følger en oppsummering av de viktigste funnene.

4.1.1. Konklusjoner angående begrepet identitet

Intervjuobjektene forbaunt begrepet *identitet* (uten at vi hadde spesifisert den seksuelle dimensjonen) *både* med det som oppfattes som ”bestandige” sider ved en selv, slik som karaktertrekk og personlige egenskaper, og med foranderlige sider ved en selv, slik som fritidsaktiviteter og interesser.

Når vi så introduserte begrepet *seksuell* identitet hadde intervjuobjektene mange ulike måter å beskrive, forklare og sortere begrepene omkring seksualitet og identitet på. Vi gjenkjenner tre typer av modeller for å forstå hvordan folk tenker om dette; ”seksualdriftsmodellen”, ”atferdsmodellen” og ”selvbildekonstruksjonsmodellen”.

Seksuell identitet har mange fasetter og er vanskelig å gripe. For noen er det en foranderlig faktor i livet, for andre en absolutt bestandig faktor. Felles for alle er at det konstituerer personene i forhold til menneskene rundt; det er et slags signal som utgår fra hver og en.

Synonymer for seksuell identitet kan være begrepene *legning* og *selvoppfattelse*, men også mange andre ble nevnt av intervjuobjektene; noen gikk på atferdsmessige sider, andre på egenkonstituering i forhold til andre mennesker. Ordet *legning* var det som i størst grad oppfattes som synonymt med

identitet. Samtidig ga *legning*, særlig for de homofile og lesbiske, assosiasjoner til noe negativt. Det er gammelmodig og henspeiler til noe dyrisk, som seksuell *drift*.

Seksuell tiltrekning, derimot, er noe flyktig og uforutsigbart noe, som også er av mer fysisk karakter enn identitet. Satt på spissen kan man si at seksuell identitet skapes, mens seksuell tiltrekning "bare" oppstår. Dermed er den også forræderisk i den forstand at den under gitte forutsetninger plutselig kan oppstå, hinsides folks vanlige rammer for livene sine.

4.1.2 Konklusjoner for spørsmåls- og svarutforming

Spørsmål 1 om seksuell tiltrekning var basert på LAG/LOGG, men videreutviklet i Dansk Institut for folkesundhet. Vi oversatte spørsmålet. Resultater:

- Uklarhet om vi mener følelsesmessig tiltrekning eller seksuell tiltrekning – må spesifisere at vi mener seksuell tiltrekning
- Tar lang tid og er tungt å lese og forstå, særlig på telefon
- Greit å svare på når man bare får det inn i hodet
- Fint med mange svaralternativer, selv om mange reagerer på alternativ 6 (føler meg aldri tiltrukket av noen)
- Bør teste en variant hvor det deles opp i to; først et spørsmål om hvilke kjønn en føler sterkest tiltrekning til og så et oppfølgingsspørsmål om hvor absolutt dette er

Det alternative spørsmålet om tiltrekning (skalaspørsmålet, kort 5 i Vedlegg 3) er fra NOVAs undersøkelse 1999, men er opprinnelig hentet fra amerikansk forskning. Vi laget en variant for kvinner og en for menn. Resultatet fra våre intervjuer var entydig: dette spørsmålet måler seksuell drift, ikke tiltrekning. Svarene vil være alders- og tidsbestemt, variere med dagsform og psykisk tilstand. Man kan føle for ett tall den ene dagen og et annet den andre dagen, selv om man har et avklart forhold til egen seksualitet. Og hva er sammenligningsgrunnlaget? Konklusjonen er at spørsmålet ikke kan brukes i LKU.

Spørsmål 2 om *seksuell identitet* (se Kort 1, Vedlegg 3) er hentet fra ONS sitt forskningsprosjekt (Wilmot 2007). Det ligner en del på det som brukes av Folkehelseinstituttet i Norge, men der har det i tillegg to "kombinasjonsvarianter" av svar, og så benevnes det som "bifil/biseksuell". Konklusjonene fra datamaterialet er at dette for så vidt er greit å svare på forutsatt at man har et avklart forhold til sin egen seksualitet. Det er *ikke* greit for dem som er på leting/i drift. Samtidig mente intervjuobjektene at hele formuleringen er lite folkelig, og at det var komplisert å forstå hva vi mener med "...beskriver best...". Selve *begrepet identitet* er ganske vanskelig, lite dagligdags. Svaralternativ 5 kan bety to måter å være usikker på; at man er usikker på spørsmålets mening eller på sin egen identitet. Det er også et problem at man i introduksjonen bruker ordet identitet, mens man i svaralternativ 4 bruker ordet legning.

Det *alternative spørsmålet om seksuell identitet* (Regner du deg selv for å være...) (se Kort 2 Vedlegg 3) har også bakgrunn fra ONS. Vi oversatte "straight" i den engelske varianten til "alminnelig", fordi bruken av "straight" i Storbritannia ga større avklaring og gjorde det lettere for IO (se Wilmot 2007). Dette ble ikke godt mottatt av våre intervjuobjekter. Tvert i mot provoserte det og reiste en masse tilleggsspørsmål. Ser man bort fra dette var resultatet likevel bedre enn spørsmål 2, fordi det er mer direkte, jordnært og folkelig. Det forutsetter ikke at man vet hva identitet er, eller at man har dette opplest og vedtatt for seg selv. Homofile respondenter reagerte litt på rekkefølgen, og at svaralternativene muligens er for få, uten mellomkategorier.

Forskjellen på homofil og –seksuell (Kort 3, Vedlegg 3): For homofile og lesbiske er dette svært viktige ord som vekker reaksjoner og engasjement. De fleste foretrekker -fil fordi det ikke bare henspeiler til sex. I dagligtalen brukes kortformen homo.

Svarkategorier med ”mellomkategorier” (se kort 4, Vedlegg 3) har bakgrunn fra Folkhälsoenketen i Sverige, bortsett fra at de der har alternativ 4 og 5 motsatt plassert. Poenget med denne versjonen er å åpne for fleksibilitet og endring. Resultatene reiste en rekke problemer; noen reagerte simpelthen på at det finnes mellomkategorier og ikke er gjensidig utelukkende, det er problematisk hva vi mener med ”innslag”. Dessuten mangler det alternativer for ”vet ikke”, ”vil ikke svare” og andre. Versjonen bør ikke brukes.

Spørsmål 3 (Kort 1, Vedlegg 3) om *erfaringer* er blant annet fra NOVA-undersøkelsen fra 1999, men da stilt om personer av motsatt kjønn. Reaksjonene blant våre respondenter tydet på at dette er vanskelig. Det binder opp respondenten i og med at vi har spurt om identiteten over. Problemet er dem som har svar på tunga som bryter med det de har oppgitt som egen identitet tidligere i skjema. Det er også problematisk for dem i grenseland mellom identiteter. Bør flyttes eller eventuelt strykes.

4.1.3 Konklusjoner angående datainnsamlingsmetoder og intervjusituasjonen etter runde 1

Postalt skjema bør være et alternativ av mange årsaker:

- Det kan være vanskelig å forstå noen av spørsmålene over telefon hvis ikke de gjøres enklere
- Mange intervjuobjekter kan ikke snakke i fortrolighet om dette med andre personer til stede
- Mange intervjuobjekter synes antakelig temaet er for vanskelig/invaderende å prate om ved besøksintervju
- Personer som er i det vi kaller ”grenseland” (de som ikke er sikre på sin seksuelle identitet, som lever dobbeltliv eller har spesielle og traumatiske opplevelser bak seg) må få valgmuligheter som sikrer absolutt konfidensialitet
- Å avgi svar handler om tillit til intervjueren og SSB, og det kan noen ganger være vanskelig å ”se” intervjueren over telefon

Samtidig må vi være oppmerksomme på mulige instrumenteffekter av å tilby postale skjema som et alternativ. Sensitiviteten avgjøres av hva vi sier og gjør før vi stiller selve spørsmålene; innledningen til skjema og til denne spesielle bolken må jobbes mer med. Det er viktig at intervjuobjekter som er i ”grenseland” med hensyn til seksuell identitet føler seg ivarettatt i svaralternativene også, ikke bare i datainnsamlingsprosedyrene.

4.2 Andre runde med kognitive intervjuer

På bakgrunn av konklusjonene fra første runde med kognitive intervjuer samt drøftinger i prosjektet hadde vi visse føringer for denne runden med kognitive intervjuer.

- Alder på intervjuobjektene: Vi prøvde å finne yngre folk, helst mellom 40 – 50 år.
- Testingen av spørsmål må også utformes med tanke for besøks- og telefonmodus, i og med at en høy andel av intervjuene nå vanligvis foregår over telefon, og at postale tillegg har hatt dårlige resultater i LKU tidligere (50 % frafall sist). Som respons på dette gjennomførte vi første del som et reelt telefonintervju med et spørreskjema, der vårt intervjuobjekt ble ringt opp over høyttalertelefon. Etterpå gjennomgikk vi intervjuet og presenterte diverse alternative utforminger.
- Spørsmålene og metodemodus bør i størst mulig grad tilpasses utfordringen med personer som på den ene eller den andre måten befinner seg ”i grenseland”, eksempelvis de som er transseksuelle, de som hovedsakelig er homofile, men som i gitte situasjoner kan være heterofile, folk som ikke er erkjent homoseksuelle, folk som har personlige problemer med seksuell erkjennelse, eller folk som lever ut sin homoseksualitet i skjul for sine nærmeste. Løsning: vi laget et eget oppfølgingsspørsmål til dem som ikke synes de hører hjemme i noen av de fire ”vanlige” kategoriene for seksuell identitet, samtidig som vi innførte spørsmålet om i hvilke grad ens seksuelle identitet er fastlagt.
- Viktig å prøve ut en spørsmålssekvens som er direkte avledet av forrige rundes konklusjoner:
 - Test ut spørsmålet om seksuell tiltrekning i telefonmodus – gjøre det enklere – få fram at det dreier seg om seksuell tiltrekning

- Unngå ordet identitet i spørsmål 2, og heller splitte spørsmålet i to. Først om man regner seg som det ene eller det andre, og så (eventuelt) om dette er å anse som en del av identiteten din (testresultatene var imidlertid ikke helt entydige i første runde)
- Dropp spørsmålet om seksuell erfaring
- Test ut spørsmål om seksuell identitet har gitt problemer i livet

Spørreskjemaet som skulle testes ble så endret i henhold til konklusjonene ovenfor (se Kort 1, Vedlegg 5).

Intervjuguiden er gjengitt i Vedlegg 4. Det ble ikke lagt stor vekt på innledende oppgaver med begrepsavklaring om identitet, orientering osv, fordi vi fikk såpass mye informasjon om dette sist. I stedet la vi vekt på å gå ”rett på” det vi oppfattet som en mer ferdigstilt versjon av spørsmålssekvensen. Intervjuene startet ved at spørreskjemaet ble først gjennomgått som et reelt telefonintervju. I testrommet ringte vi opp med høyttalertelefon til en intervjuer som satt et annet sted i huset. Vedkommende gjennomførte så et sammenhengende intervju. Etter at dette var avsluttet gjennomgikk vi hele spørreskjemaet pluss en del alternative varianter av svar i et vanlig kognitivt intervju.

4.2.1 Konklusjoner angående spørsmåls- og svarutformingen etter runde 2

De innledende spørsmålene om identitetsbegrepet ga samme resultat som sist: identitet tillegges og forklares som en kombinasjon av *karaktertrekk* og preferanser når det gjelder *fritidsaktiviteter*, eller hva man liker best å drive med her i verden.

Spørsmål 1 om seksuell tiltrekning er greit å ha med som tema, men svaralternativene er problematiske fordi det er så mange, med mange like ord ”oppå hverandre”. Det er for langt, for mye å forholde seg til som muntlig informasjon. Når man leser det på et papir er det uproblematisk.

Heterofile har problemer med å skille spørsmål om tiltrekning fra spørsmål om identitet. De to dimensjonene glir lett over i hverandre dersom man oppfatter dette som noe naturgitt og uproblematisk. Dette understrekes av resultatet når vi ber intervjuobjektet kommentere rekkefølgen på spørsmålene i skjema. Han svarte at den er helt grei, men at han har følelsen av å ha svart på det samme flere ganger. I og med han først sa at han bare føler seg tiltrukket av det motsatte kjønn, virket spørsmålet om seksuell identitet unødvendig på ham.

Svaralternativene i spørsmål 1 er også problematiske i seg selv. Den heterofile likte best kortet med samme/motsatt kjønn-alternativene (Kort 2, Vedlegg 6), mens den lesbiske likte bedre den med kvinner/menn-alternativene (Kort 3, Vedlegg 6). Dette må testes videre, men er også avhengig av modusvalg.

De tre siste svaralternativene: Usikkert om disse bør leses høyt av intervjuer eller ei.

Spørsmål 2 (om seksuell identitet uten å nevne ordet identitet: ”Regner du deg selv for å være...”) og oppfølgingen i spørsmål 3 (Passer ingen av svarene fordi...) vare greie å svare på og fungerte fint (Kort 1 Vedlegg 5). Når vi introduserte kort nummer 4 (vedlegg 6), der ordet identitet også framkom (Hvilke av svarene nedenfor beskriver best...), mente intervjuobjektene likevel at det siste var bedre fordi det er mer skånsomt og ikke så resolutt.

Svaralternativene i spørsmål 2 er fine. Det understrekes at det er viktig å ha med ”lesbisk”, ikke bare bruke ”homofil”.

Spørsmål 4 (Kort 1 Vedlegg 5) om hvorvidt den seksuelle identiteten er fastlagt ble oppfattet som et spørsmål om *intensiteten eller styrken* i ens seksuelle orientering eller identitet, ikke om personlig historie eller utvikling/endring av egen identitet. Spørsmålet fungerte overhode ikke etter intensjonene og bør droppes.

Spørsmål 5 (Kort 1 Vedlegg 5) om hvorvidt seksuell identitet har skapt problemer fungerte ikke med den gitte utformingen. Det ble tolket som et spørsmål om man hadde hatt ordinære ekteskapelige problemer med det seksuelle samlivet. Samtidig ble det anerkjent som et veldig viktig tema for mange homofile. Spørsmålet må eventuelt videreutvikles slik at det oppfattes å gjelde problemer av et visst omfang, ikke hverdagslige ting, og slik at det er mulig å skille ulike typer problemer fra hverandre.

Testen viste igjen at vi burde bruke endingen *homofil*, ikke –seksuell.

4.2.2 Konklusjoner angående datainnsamlingen og intervjusituasjonen etter runde 2

Intervjuobjektene mente at papirskjema ville være beste innsamlingsmetode, fordi det gir størst diskresjon, men også fordi det var lettere å forholde seg til spørsmålene på papir.

”...fordi at hvis jeg er 16 år og skal svare over telefon, og mor svinser rundt med støvkluten og er nysgjerrig, så tror jeg ikke du får noen greie svar. Eller visa versa, hvis herr Olsen ikke er slik som kona hans tror... ”.

Mann, 62 år

Å stille disse spørsmålene ved hjemmebesøk vil være problematisk for mange grupper av intervjuobjekter, av samme årsaker som nevnt før. Unge, folk som har et uavklart forhold til sin egen seksualitet, folk som lever i skjul med sin seksualitet. Samtidig er også telefonmodus vanskelig, fordi de fleste spørsmålene (slik de nå er) er for vanskelige å høre opplest uten å se på trykk. Mer utvikling er nødvendig.

4.3 Tredje runde med intervjuer

Runden ble gjennomført *etter* fokusgruppeintervjuene. Derfor er en del av konklusjonene fra møtene med intervjuerne innbakt i spørreskjemaet som ble lagt fram i denne runden (se Kort 1 vedlegg 13). Intervjuguiden (Vedlegg 10) var litt annerledes denne gang. Etter de innledende spørsmålene om identitet ble intervjuobjektet intervjuet av moderator, som gjennomgikk skjema spørsmål for spørsmål. Han ble også spurt hvilke spørsmål han trodde ville komme dersom han ble opplyst om at ”nå kommer det fire spørsmål om seksuell orientering og seksuell aktivitet”. Deretter tok vi opp forbindelsen mellom seksuell legning på den ene siden og levekår og helse på den andre. Vi viste intervjuobjektet en liste over tema fra helseundersøkelsen og spurte hvor vedkommende mente dette hørte hjemme. Til sist snakket vi om ulike måter å innlede spørresekvensen på.

4.3.1 Resultater og konklusjoner vedrørende spørsmål og svar

Når det gjaldt forventet spørsmål eller tema for en slik bolk med spørsmål, mente intervjuobjektet at legning, hyppighet og hvor fornøyd man er, var tema man ville forventet seg. Egen reaksjon og holdning til å bli spurt om dette ville komme an på konteksten; hvordan det ble lagt fram og presentert. Intervjuobjektet var opptatt av hvor viktig dette er for samfunnet å få data om, men at det også er veldig viktig å vise at dette er strengt anonymt.

1 Hvilket kjønn føler du deg seksuelt tiltrukket av? Vil du si...

- 1 at du *kun* føler deg tiltrukket av personer av motsatt kjønn
- 2 at du *også* føler deg tiltrukket av personer av samme kjønn
- 3 eller at du *kun* føler deg seksuelt tiltrukket av personer av samme kjønn

- 4 Føler ikke seksuell tiltrekning til noen (BLE IKKE LEST HØYT)
- 5 Vet ikke (BLE IKKE LEST HØYT)
- 6 Ønsker ikke å svare (BLE IKKE LEST HØYT)

Spørsmål 1 ble klart oppfattet og forstått, men intervjuobjektet påpekte at det er vanskelig å svare konsekvent på et slikt spørsmål fordi en må holde muligheten åpen for ...”at han kan forelese seg i en

kvinne...”. Når vi spør om det hadde gjort det bedre å lese opp de to siste alternativene sier han ja uten særlig engasjement, men på egenhånd etterlyser han et alternativ for dem som ikke har sex med noen.

Konklusjon: Spørsmålet oppfattes, men gir muligens problemer med at det er litt lukket, litt for absolutt? Viktig at vi beholder svaralternativ for dem som i liten grad er seksuelt aktive.

2 Har du noen gang hatt seksuelt samvær med en person av samme kjønn som deg selv?

- 1 Ja
- 2 Nei

Spørsmålet ble besvart raskt og uten å nøle, men intervjuobjektet mente det er problematisk for mange. Han mente ikke at det er noen sammenheng mellom dette spørsmålet og det foran.

Konklusjon: ny bekreftelse på at spørsmålet er problematisk. Kan med fordel droppes i skjema.

3 Regner du deg selv for å være homofil eller lesbisk, bifil eller heterofil?

- 1 Homofil eller lesbisk
- 2 Bifil
- 3 Heterofil

- 4 Ingen av delene
- 5 Vet ikke
- 6 Ønsker ikke å svare

Spørsmålet ble besvart raskt og uten å nøle. Intervjuobjektet trakk fram at det for mange unge homofile er for begrensende å ”bare” være homofile; de signaliserer at de ikke vil plasseres i begrensende båser og foretrekker for eksempel å si at de er ”skeive” fordi det etter sigende er mindre kategorisk og innelukket. *Konklusjon: Spørsmålet fungerer ok i seg selv, men mulig at særlig unge vil reagere negativt på de gjensidig utelukkende svaralternativene. Slike lukkede kategorier virker muligens provoserende i møte med ulike subkulturer og økt individualisme.*

4 Har din seksuelle legning noen gang skapt problemer for deg? Vi tenker både på personlige problemer eller på problemer i omgangen med andre.

- 1 Ja, personlige problemer
- 2 Ja, problemer i omgangen med andre
- 3 Ja, både personlige problemer og problemer i omgangen med andre
- 4 Nei

Spørsmålet ble besvart greit. Ingen kommentarer til selve spørsmålet. Han delte inn ulike typer problemer etter om de er indre eller knyttet til omgivelsene.

Når vi spurte om vi bør bruke ordet legning eller orientering bekreftet han tidligere funn om at legning er noe man *er*, mens orientering er mer om hvordan man forholder seg til omverden. Han ville foretrekke at vi bruker ”legning” fordi han mente at homofil faktisk er noe man *er*. Han sa at noen *tror* at de *velger* seksuell legning, og da passer ”orientering” best (men han mente underforstått at de tar feil). *Konklusjon: Spørsmålet fungerer bra, etter intensjonene. Ingen spesielle kognitive problemer; forskjellen på de to typene problemer oppfattes tydelig og uproblematisk.*

Når det gjaldt sammenhengen mellom seksuell identitet og levekår og livsstil viste samtalen at intervjuobjektet vegret seg for å sette likhetstegn mellom seksualiteten (=aktiviteten) og den seksuelle identiteten.

”...det seksuelle er veldig snevert. Jeg kan være homofil uten å ha et seksualliv...”

Mann, 49

I stedet er det andre sider ved livet, sider som ikke nødvendigvis har en direkte sammenheng med den seksuelle identiteten, som påvirker levekår og livsstil, for eksempel det faktum at han ikke har barn, og at han har stor personlig frihet. Derfor mente han blant annet at han ikke er så sliten som mange andre, og har bedre fysisk velvære. Samtidig sa han at både personlig velvære, arbeidsmiljø, sosial omgang og trygghet påvirkes av hans seksuelle identitet. Men det er som en *latent* faktor: *dersom* dette med identiteten hadde vært veldig vanskelig for ham, ville det få innvirkning på de andre områdene i livet også. Han sa delvis også at for ham var ”linken” mellom levekårsproblemer og seksuell identitet tydeligst i ungdommen.

Vi kan trekke to konklusjoner ut av dette: sammenhengen mellom seksuell identitet og levekår handler om *mye mer enn den seksuelle atferden*, og levekårs- eller helseproblemer *kan ha, men trenger ikke ha*, noe med seksuell identitet å gjøre.

Om plassering av spørsmålene: Mellom helse og livsstil et sted. Intervjuobjektet pekte ikke ut et sted på lista, men det handler om de grunnleggende spørsmål, hvordan og hvorfor vi lever.

4.3.2. Resultater og konklusjoner vedrørende datainnsamling og presentasjon

Dersom intervjuobjektet hadde fått valget mellom å svare ved hjelp av et postalt tilleggsskjema eller direkte til intervjuer, sa han at han personlig ville svart direkte. For andre vil det være annerledes. Han var opptatt av at det er lettere å svare på papir for dem som ikke er sikre på sin egen legning, og for dem som ”lever i skapet”. Men så sa han også at det egentlig går greit å svare på svært personlige og utleverende spørsmål i et intervju, ...”så lenge man vet at det ikke får konsekvenser”. Det må ufarliggjøres, sa han. *Konklusjon: papirløsningen er viktig som et alternativ.*

Han reagerte klart positivt på vår alternative innledning der vi satte spørsmålene i sammenheng med livskvalitet (se vedlegg 12). Man må forstå hvorfor det er interessant å stille disse spørsmålene, sa han. Samtidig er det viktig å få fram at vi har til hensikt å aggregere svarene; at ditt personlige svar forsvinner i et hav av svar når det presenteres for offentligheten. *Konklusjon: Innledningen til bolken med henvisning til livskvalitet ser ut til å fungere bra og plasserer spørsmålene i en sammenheng som assosieres med samfunnsmessig nytte og seriøsitet.*

5. Konklusjoner fra fokusgruppeintervjuene med SSB-intervjuere

5.1 Generelt inntrykk

Alle tre gruppene var umiddelbart negative til å inkludere dette temaet og disse spørsmålene i LKU 2008. Det var ”voldsomme” spørsmål å komme med, og det var ”ikke gøy” for dem som intervjuere å komme med slike spørsmål. Utover i fokusgruppeintervjuene ble deltakerne imidlertid mer fortrolige med tematikken og svært engasjerte. På oss som observerte virket det som om deltakerne gradvis endret holdninger underveis, men dette ble aldri uttalt i gruppene. Intervjuerne ga også inntrykk av at det var veldig positivt å få være med i en fokusgruppe, og å bli tatt med på råd om utforming og metode.

Intervjuguidene er gjengitt i Vedlegg 7 og 8. Her la vi vekt på at deltakerne skulle bruke sin kompetanse og erfaringer fra møter med ulike typer intervjuobjekter som grunnlag for å vurdere vårt forslag til spørreskjemabolk. Deretter fikk de mulighet til å påpeke svakheter og foreslå endringer i skjemaet. Gjennom eksempelgenerering kom de med innspill til hvordan ulike svaralternativer kan innsnevres. Personverntematikk, modusproblematikk og gjennomføring ble diskutert. I tillegg drøftet vi den konkrete plasseringen og rekkefølgen for ulike tema i levekårsundersøkelsene.

Spørreskjemaet som ble forelagt til diskusjon er gjengitt i Vedlegg 9, og er også satt inn i teksten under. Den største endringen i forhold til runde 2 er at vi la inn et filter etter spørsmålet om tiltrekning, slik at identitetsspørsmålet kun stilles til dem som føler seg seksuelt tiltrukket av personer av samme kjønn. I tillegg hadde vi laget en ny variant av spørsmålet om legning hadde skapt problemer for deg, der vi forsøkte å skille mellom personlige problemer og problemer i forhold til andre.

5.1.1 Konklusjoner vedrørende spørsmålene

Intervjuerne mente at spørsmåla måtte ha en egen introduksjonsbolke. En nøytral tekst som setter dette inn i en sammenheng og viser nytten av å svare på spørsmåla.

Intervjuerne må ha mulighet til å hoppe over bolken om seksualitet dersom det viser seg at det blir vanskelig å gjennomføre. Dersom intervjuobjektet nekter, vegrer seg for å svare, eller dersom hele intervjuet stopper opp. Dette kan gjøre sitt til at vi slipper å miste mange intervjuer fordi IO bryter av. Men det krever at vi får vite hvem som tar avgjørelsen om å hoppe over (intervjuer eller IO), ev med en begrunnelse fra intervjueren.

1 Hvilket kjønn føler du deg seksuelt tiltrukket av? Vil du si...

- 1 At du *kun* føler deg seksuelt tiltrukket av personer av motsatt kjønn
- 2 At du også føler deg seksuelt tiltrukket av personer av samme kjønn
- 3 eller at du *kun* føler deg seksuelt tiltrukket av personer av samme kjønn

- 4 Føler ikke seksuell tiltrekning til noen
- 5 Vet ikke
- 6 Ønsker ikke å svare

Stilles til de som har svart 1 – 5 på spørsmål 1

2 Har du noen gang hatt seksuelt samvær med en person av samme kjønn som deg selv?

- 1 Ja
- 2 Nei

Stilles til de som har svart 2 eller 3 på spørsmål 1

3 Regner du deg selv for å være homofil eller lesbisk, bifil eller heterofil?

- 1 Homofil eller lesbisk
- 2 Bifil
- 3 Heterofil

- 4 Ingen av delene
- 5 Vet ikke
- 6 Ønsker ikke å svare

Stilles til de som har svart 1 – 5 på spørsmål 3

4 Har din seksuelle legning noen gang skapt problemer for deg? Vi tenker både på personlige problemer eller på problemer i omgangen med andre.

- 1 Ja, personlige problemer
- 2 Ja, problemer i omgangen med andre
- 3 Ja, både personlige problemer og problemer i omgangen med andre
- 4 Nei

Intervjuerne mente at spørsmål 1 og 2 var de vanskeligste å svare på, mens spørsmål 3 og 4 var lettest. De anbefalte å stokke om på rekkefølgen i stedet for den som ble presentert her. Deres anbefaling var følgende: spørsmål 4 – spørsmål 1 – spørsmål 3- spørsmål 2. Med dette ville de få fokus på helse først og det mest sensitive sist.

Spørsmål 1 om tiltrekning er fremdeles for vanskelig i formuleringene for muntlig språk – det må forenkles! Hvis ikke er det en fare for at intervjuerne vil utvikle individuelle ”snarveier” ved at de selv forkorter og forenkler spørsmålet etter hvert som de blir mer kjent med skjemaet. Intervjuerne engasjerte seg sterkt i hvordan dette spørsmålet kunne forbedres. Forslagene:

- Ta vekk ”seksuelt” fra alternativene
- Alternativ 2 – bruk ”begge kjønn”
- Ta vekk ”personer” i svaralternativene, slik at det blir veldig kort
- En gruppe ville bytte om slik at begge kjønn kom til sist
- En intervjuer foreslår å bytte ut ”føler deg” med ”blir”, fordi det vil være mindre personlig og nærgående

Et forslag til alternativ formulering:

*”...at du **kun** føler deg seksuelt tiltrukket av motsatt kjønn, av samme kjønn, eller av begge kjønn...”*

Spørsmål 2 om seksuelt samvær er det vanskeligste, det mest sensitive, og det bør stilles til slutt. Det reiser også kognitive problemer, for hva er seksuelt ”samvær”? Kan vi gi noen eksempler på hva vi mener? Og hvordan skal man behandle tidlige ungdomsopplevelser - skal de telle med? Spørsmålet bør bort, da vil hele bolken bli lettere å svare på.

Spørsmål 3 om seksuell identitet er det letteste spørsmålet, fordi det er så klart og tydelig. Det er delte meninger om hvorvidt man bør lese svaralternativ 4.

Spørsmål 4 er ikke så vanskelig. Men ordet ”legning” skaper problemer; det er et sært norsk ord som mange utlendinger ikke forstår. Da er det bedre med ”orientering”. Grensene mellom ”personlige problemer” og ”problemer i forhold til andre” er uklar, det glir over i hverandre. Dessuten setter det i gang mange tanker hos intervjuobjektet. Derfor burde vi kanskje gi en mulighet til å utdype dette for intervjuobjektet, eller i hvert fall gi mulighet til å være mer spesifikk, mer detaljert, i svarene. Dette er jo også et vanskelig spørsmål som gjelder ”hele livshistorien din”. Når det gjelder hvilke typer problemer vi kanskje kunne ha konkretisert dette i, kommer det fram en hel del forslag på slike.

For å hjelpe på problemet med at intervjuobjektet kanskje skal svare i telefonen mens noen andre hører på, mente intervjuerne at det må legges til rette for å kunne svare med tall. IO må slippe å gjenta svaret høyt når han/hun svarer.

5.1.2 Konklusjoner angående datainnsamlingen og intervjusituasjonen

Det er svært viktig med en klar og god instruks til intervjuerne. Instruksen kan gjerne også inneholde eksempler på svar som intervjuerne kan bruke når IO spør om forskjellige ting, forklaringer med mer.

Det er i følge intervjuerne ikke nødvendig på forhånd å skrive om at vi har tenkt å spørre om seksuell identitet i IO-brevet.³

Når det gjelder innsamlingsmetode er intervjuerne opptatt av å skape mest mulig distanse til intervjuobjektet. Dette vil øke mulighetene til å få gjennomført intervjuene. De mener at postalt skjema bør vurderes, telefon er ok, men ikke besøksintervju for dette temaet.

Det må legges sterk vekt på anonymitet for intervjuobjektet, både i innledningen til skjema og spørsmålsbolk, i prosedyrene rundt undersøkelsen, og i informasjonen som gis IO.

Vi ba også om råd som gjaldt den konkrete plasseringen av temaet innenfor rammene av den forrige helseundersøkelsen (som er tema for høstens LKU). Intervjuerne var opptatt av at seksuell identitet

³ IO-brev: informasjonsbrevet som alltid sendes til intervjuobjektene før en undersøkelse starter.

ikke bør kobles til negative tema, og da særlig ikke rett etter ”Varige sykdommer”. De anbefalte helt klart å legge dette mellom ”Sosialt nettverk” og ”Livsstil”.

5.1.3 Konklusjoner etter fokusgruppe med intervjuerne med innvandrerbakgrunn

Deltakerne på gruppa var entydig negative, særlig i starten av intervjuet, til å introdusere dette temaet i LKU 2008. Den viktigste begrunnelsen var at seksualitet er tabubelagt, også i kulturer som geografisk ligger relativt nær Norge (for eksempel Russland og andre østeuropeiske land). Samtidig er det en klar bevissthet blant intervjuerne på at det oftest går langt lettere enn man tror på forhånd. Telefonintervju ser ut til å skape en ”vegg av beskyttelse” mellom intervjuer og intervjuobjekt, slik at man kan snakke ubesværet om ting man trodde ville være veldig ubehagelig å ta opp.

Det vil være en utfordring å få intervjuobjektet til å svare på disse spørsmålene når intervjuobjekt og intervjuer har motsatt kjønn. Dessuten vil det være mer vanskelig enn ellers når man skal intervjuer personer i disse gruppene:

- eldre innvandrere (50-80)
- veldig unge innvandrere (15-25)
- kvinnelige innvandrere fra visse land (Pakistan, Tyrkia,...)
- religiøse personer

Intervjuerne mente generelt at innvandrere med høyere utdanning ville være enklere å få til å svare, men samtidig rapporterte de om en viss ”survey-trøtthet” blant intervjuobjekter med innvandrerbakgrunn. De har svart på mange undersøkelser uten at livet deres har blitt lettere etterpå.

Det var ingen enighet i fokusgruppa om hva som bør være beste innsamlingsmetode.

Informasjonsbehovet er muligens annerledes i innvandrer miljøene? Intervjuerne med innvandrerbakgrunn var mye mer opptatt av at vi informerer på forhånd enn de andre intervjuerne. Dette gjaldt både i IO-brev, på begynnelsen av intervjuet og før selve bolken.

Følgende tiltak ble anbefalt for å heve svarprosenten blant intervjuobjekter med innvandrerbakgrunn:

- Informasjon i IO-brev, med forklaring på hvorfor vi spør om dette
- Kvinner intervjuer kvinner, menn intervjuer menn

5.1.4 Konsekvenser for spørsmålssekvensen

Intervjuerne mente at konkret plassering i skjema burde være mellom bolkene for ”Sosialt nettverk” og ”Livsstil”. Dette ble konklusjonen i alle gruppene etter lengre diskusjon. Generelt burde det *ikke* komme rett etter ”Varige sykdommer”, og ikke kobles til negative tema.

6. Første forslag til introduksjon og spørsmål om seksuell identitet for LKU 2008

I det følgende vil vi oppsummere erfaringene fra de ulike fasene av arbeidet og begrunne forslaget til introduksjon og spørsmål vi valgte å legge fram.

Vi startet med tre spørsmål om seksuell identitet og praksis som har vært brukt av andre. Underveis har vi kommet til at ett av disse spørsmålene bør kuttes, mens de to andre bør omformuleres litt (spørsmål 2 og 3). I tillegg har vi foreslått to spørsmål som ikke har vært stilt tidligere (spørsmål 1 og 4). Vi presenterer spørsmål for spørsmål nedenfor og kommenterer dem etter hvert..

Hovedproblemet i forhold til respondentene synes ikke å være at spørsmålene er for sensitive, men at det kan være vanskelig å forstå hva spørsmål om seksualitet har med levekår å gjøre. De engelske resultatene underbygger dette inntrykket. Det første vi har forsøkt å gjøre er derfor å synliggjøre at

spørsmålene er relevante, uten at vi dermed peker dem ut som spesielle og mer sensitive enn hva de opprinnelig ble oppfattet som. Det har vi forsøkt å oppnå på to måter:

For det første foreslår vi at temaet som i forrige LKU het Livsstil, nå får tittelen "Livsstil og livskvalitet" og presenteres med innledningstekst som denne: "De spørsmålene som følger nå handler om hvordan måten du lever på påvirker din livskvalitet."

Spørsmålene om seksuell identitet plasseres etter spørsmålene om kosthold i denne bolken. Vi foreslår *ikke* at vi lager en egen innledning til disse spørsmålene. Derimot foreslår vi et første spørsmål som dreier seg om relevansen av temaet.

1 Vil du si at seksualitet betyr mye, lite eller ingenting for din livskvalitet? LES TALLENE FORAN HVERT SVARALTERNATIV SLIK AT RESPONDENTEN KAN SVARE VED Å VISE TIL ET TALL.

- 1 Svært mye eller ganske mye → 2
- 2 Ganske lite eller svært lite → 2
- 3 Ingenting → Neste tema (ut av bolk)
- 4 ØNSKER IKKE Å SVARE → TILBY POSTAL VARIANT

Dette spørsmålet har også et annet formål. Personer som ikke føler at seksualitet er viktig for deres livskvalitet, for eksempel personer som ikke er seksuelt aktive, bør ikke få spørsmålene fordi de er irrelevante.

Tekst som er skrevet med store bokstaver i dette og de følgende spørsmålene skal ikke leses høyt for respondentene, men er instruksjoner og svaralternativer som bare intervjueren ser.

Intervjueren blir bedt om både å lese tallene foran hvert svaralternativ for at respondenter som synes det er pinlig å svare i klartekst, for eksempel fordi det er andre i rommet som kan høre hva han eller hun svarer, kan nøye seg med å oppgi nummeret på det svaralternativet som passer. Denne instruksjonen vil også gjelde for de andre spørsmålene.

Det skal ikke være intervjuerne, men respondentene som avgjør om de vil svare på spørsmålene eller ikke. Derfor gir vi ikke intervjuerne anledning til å tilby en postal variant før respondenten eventuelt har gitt uttrykk for at han ikke ønsker å svare på spørsmålet. Da skal imidlertid intervjueren tilby en slik variant *før* respondenten får lov til å la være å svare i det hele tatt. Ved å få et postalt skjema, kan respondenten selv se gjennom spørsmålene for han bestemmer seg.

2 Hvilket kjønn føler du deg seksuelt tiltrukket av? Vil du si...

- 1 at du *kun* føler deg tiltrukket av menn → HVIS IO = KVINNE, GÅ TIL NESTE TEMA
- 2 at du både føler deg tiltrukket av menn og kvinner → 3
- 3 Eller at du *kun* føler deg tiltrukket av kvinner → HVIS IO = MANN, GÅ TIL NESTE TEMA
- 4 FØLER IKKE SEKSUELL TILTREKNING TIL NOEN → NESTE TEMA
- 5 VET IKKE → NESTE TEMA
- 6 ØNSKER IKKE Å SVARE → TILBY POSTAL VARIANT

Spørsmålet om hvilket kjønn man føler seg tiltrukket av ble gjennomgående oppfattet som lettere å svare på enn de andre spørsmålene i testene. Derfor er det naturlig å stille det så tidlig som mulig. Vi har imidlertid gjort to endringer i formuleringene i forhold til den opprinnelige testversjonen:

For det første har vi presisert at det dreier seg om *seksuell* tiltrekning. Testresultatene viser at dersom vi ikke gjør denne presiseringen, kan spørsmålet oppfattes som et spørsmål om en følelsesmessig tiltrekning som ikke nødvendigvis har med seksualitet å gjøre. Uten en presisering vet vi ikke hvilket spørsmål vi får svar på.

For det andre har vi kortet ned på svaralternativene slik at de skal være lettere å oppfatte og skille fra hverandre i et telefonintervju. I den postale varianten foreslår vi imidlertid å bruke de opprinnelige svaralternativene som var formulert på denne måten:

- 1 at du *kun* føler deg tiltrukket av personer av motsatt kjønn → NESTE TEMA
- 2 at du *også* føler deg tiltrukket av personer av samme kjønn eller → 3
- 3 at du *kun* føler deg seksuelt tiltrukket av personer av samme kjønn → 3

Årsakene er at respondenten da skal lese spørsmålene og ikke høre dem opplest, og at den kompliserte hoppinstruksen i telefonintervjuet ikke er så lett å gjenskape på et papirskjema. Vi foreslår også at de andre hoppinstruksene i telefonintervjuet droppes i den postale varianten (se vedlegg 12).

Respondentene vil uansett se alle spørsmålene, skjemaet blir enklere å lese på den måten og det bør ikke være noe problem å overlate til respondentene selv å avgjøre hvilke av spørsmålene de synes det er relevant å svare på.

Å tilby en postal versjon av spørsmålene vil innebære et visst merarbeid i datainnsamlingen. I og med at tilbudet bare presenteres for de som i utgangspunktet nekter å svare, regner vi imidlertid ikke med at det vil bli sendt ut mange postale skjema. Svarene fra de postale skjemaene må også merkes og bearbeides før de kan innlemmes i datafilen fra undersøkelsen. Men det bør være en ren rutinejobb.

3 Regner du deg selv for å være homofil eller lesbisk, bifil eller heterofil?

- 1 Homofil eller lesbisk → 4
- 2 Bifil → 4
- 3 Heterofil → NESTE TEMA

- 4 Nei, ingen av delene → 4
- 5 Vet ikke → NESTE TEMA
- 6 Ønsker ikke å svare → TILBY POSTAL VARIANT

Begrepet ”identitet” som var med i de første testversjonene er erstattet med et direkte spørsmål om hvilken merkelapp man vil sette på sin seksuelle orientering. Mange av de unge testpersonene påpekte at ”identitet” signaliserte en avklart, endelig konklusjon som de ikke følte at stemte med sin selvopfatning.

Spørsmålet er strengt tatt formulert som et ja/nei spørsmål slik at det også skal være ganske naturlig å svare ”nei” hvis man føler at ikke noen av disse merkelappene passer. Igjen var det særlig noen av de unge ”homofile” som ga uttrykk for at de vegret seg for å bruke noen av disse merkelappene på seg selv.

Vi bruker begrepene ”homofil” og ”bifil” framfor ”homoseksuell” og ”biseksuell”. Det er i tråd med et entydig råd fra testpersonene.

4 Har din seksuelle orientering noen gang skapt problemer for deg? Vi tenker både på personlige problemer eller på problemer i omgangen med andre.

- 1 Ja, personlige problemer
- 2 Ja, problemer i omgangen med andre
- 3 Ja, både personlige problemer og problemer i omgangen med andre
- 4 Nei

Dette spørsmålet kan bidra til analysen av resultatene. Som flere testpersoner påpekte, kan man godt ha opplevd personlige og sosiale problemer, som depresjon eller mobbing, uten at det nødvendigvis har noe med ens seksuelle orientering å gjøre. Hvis en ukritisk ser korrelasjoner i analyse materialet

som årsakssammenhenger kan det derfor være en feiltolkning. Svaret på dette spørsmålet kan brukes til å korrigere for den muligheten.

Vi har vurdert flere andre begreper enn ”seksuell orientering” i dette spørsmålet. Enkelte testpersoner ga uttrykk for at det er et litt særnorsk begrep, og at ”seksuell legning” virker mer naturlig for personer som ikke har en norsk bakgrunn. Vi legger imidlertid større vekt på at flere testpersoner mente at ”legning” får en til å tenke på noe naturgitt og uforanderlig, mens ”orientering” er bedre fordi det signaliserer et personlig valg.

Det spørsmålet vi hadde med i testene, men som vi foreløpig har foreslått å kutte ut, er dette:

x Har du noen gang hatt seksuelt samvær med en person av samme kjønn som deg selv?

- 1 Ja
- 2 Nei
- 3 ØNSKER IKKE Å SVARE

Spørsmålet var tenkt stilt etter spørsmål 2 og til alle, unntatt de som valgte svaralternativ 6 på dette spørsmålet. En grunn til at vi foreslår å droppe dette spørsmålet er at det var det mest sensitive av de spørsmålene vi har testet. Men den viktigste årsaken er at vi ikke tror svarene vil tilføre mye ny informasjon. For de aller fleste som har svart at de føler seg tiltrukket av personer av samme kjønn eller at de kun føler seg tiltrukket av personer av motsatt kjønn, vil det være selvsagt at de enten har hatt eller aldri har hatt seksuelt samvær med personer av samme kjønn som seg selv. Noen av de som har sagt at de føler seg tiltrukket av personer av samme kjønn har kanskje ikke hatt noe homoseksuelt forhold ennå. Likeledes vil det være noen av dem som har svart at de kun føler seg tiltrukket av personer av motsatt kjønn, som faktisk har hatt et homoseksuelt forhold. Men det er et stort spørsmål om disse smågruppene faktisk vil avsløre dette i et slikt intervju. Respondentene har allerede signalisert en seksuell orientering i spørsmål 2, og vil derfor tendere mot å gi et svar på spørsmålet om seksuell praksis som stemmer overens med dette signalet.

Vi vil også minne om at temaet for spørsmålene ikke er seksuell praksis, men seksuell identitet. Hvis respondentene oppfatter seg som homofile er det da strengt tatt saken uvedkommende om de også praktiserer homoseksuelt samvær.

Spørsmålsforslaget gjennomsyres av tre hovedpoenger:

1. For det store flertallet vil det viktigste være å synliggjøre at spørsmålene er relevante, og det er galt å anta på forhånd at de er veldig sensitive.
2. Intervjuerne er sannsynligvis mer skeptiske til å stille spørsmålene enn respondentene er til å svare på dem. Derfor har vi forsøkt å hindre at intervjuerne tar beslutningen om spørsmålene skal stilles på respondentenes vegne. En bør også forsøke å avdramatisere spørsmålene overfor intervjuerne på forhånd og følge opp intervjuere som har et høyt partielt frafall på disse spørsmålene underveis i datainnsamlingen.
3. Vi har forsøkt å lage spørsmål og spørsmålsformuleringer som gjør det så lett som mulig å svare også for de som er tvil om sin seksualitet eller som til nå ikke har snakket med andre om dette. Men dette har vi først og fremst gjort gjennom spørsmålsrekkefølgen og spørsmålsformuleringene; ikke ved å synliggjøre spesielle svaralternativ for de som er i tvil eller ikke ønsker å svare. Det ville, etter vår mening, nærmest kunne fungere som oppfordringer til å velge disse ikke-substansielle svaralternativene, og det ønsker vi ikke.

I tillegg til de to gruppene respondenter som er nevnt i pkt 3, vil det være vanskelig, sannsynligvis ofte umulig, å få sanne svar fra en del innvandregrupper fra land som har et mye strengere tabu rundt disse spørsmålene enn oss. Vi synes imidlertid dette, som tross alt vil være et begrenset problem, ikke kan brukes som argument mot å stille spørsmålene i det hele tatt.

7. Oppsummerende runde – forslag til endelig spørreskjema og datainnsamlingsdesign

Etter at resultater og anbefalinger fra de kvalitative testene forelå, ble forslagene gjennomgått og drøftet av prosjektgruppa og personer i SSB som er ansvarlige for levekårsundersøkelsen om helse. Forslaget fra de kvalitative testene ble i hovedsak fulgt, men med noen mindre justeringer. (Se pkt 7. 1 og pkt 7.2, samt vedlegg 1).

Spørsmål 1: Ble noe endret for å få spørsmålet til å 'flyte' lettere. Filteret som gjorde at de som hadde svart "seksualitet ingen betydning" gikk ut av bolken ble fjernet. Dette både fordi det er et innledningsspørsmål og fordi det ikke kan sies å være noe direkte forbindelse mellom dette og de følgende spørsmålene.

Spørsmål 2 og 3: Uendret

Spørsmål 4: Dette ble vinklet mer i retning av negative opplevelser på ulike arenaer i livet: i forhold til familie, venner, arbeidskolleger. Dette kan da videre ses i sammenheng med diskriminering.

Filterendringer – alle får de to første spørsmålene, men bare de som føler tiltrekning til samme kjønn får spørsmål 3, og bare de som regner seg om ikke-heterofile får spørsmål 4.

Postalte opplegg – samme struktur, men uten filtrene. Alle som ikke ønsker å svare på spørsmålene i telefonintervjuet får tilbud om at spørsmålene kan tas med på et selvadministrert skjema som sendes ut i etterkant. Bare de som svarer at det er greit at disse spørsmålene tas med vil få dem.

Intervjuerne skal forberedes på at spørsmålene kommer. Alle lokale intervjuere får dette på kurs, under temaet "sensitive spørsmål". For alle sentrale intervjuere skal det tas opp i briefing.

I denne formen ble spørsmål om seksuell identitet vedtatt inkludert i levekårsundersøkelsen 2008. Det er viktig å understreke at dette er et pilotprosjekt som skal evalueres nøye i etterkant, både med hensyn til analytisk verdi og hvordan metodeutfordringene har blitt løst. Det er altså ikke tatt noen beslutning om at seksuell identitet er et fast tema i SSBs levekårsundersøkelser.

7.1. Spørsmål om seksuell identitet – intervjudesign

SEKSUELL IDENTITET

Sid1

Hvor mye vil du si at seksualitet betyr for din livskvalitet? Vil du si det betyr...

- 1... mye
- 2 ... noe
- 3 ...lite eller ingenting
4. ØNSKER IKKE Å SVARE

Hvis Sid1 ikke er lik 4

Sid2

Hvilket kjønn føler du deg seksuelt tiltrukket av? Vil du si..
LES TALLENE FORAN HVERT SVARALTERNATIV SLIK AT IO KAN SVARE VED Å
VISE TIL ET TALL

1. ..at du kun føler deg tiltrukket av menn
2. ..at du både føler deg tiltrukket av menn og kvinner
3. ..at du kun føler deg tiltrukket av kvinner
4. FØLER IKKE SEKSUELL TILTREKNING TIL NOEN
5. VET IKKE
6. ØNSKER IKKE Å SVARE

Hvis (IO er kvinne og Sid2 = 2 eller 3) eller (IO er mann og Sid2 = 1 eller 2)

Sid3

Regner du deg selv for å være homofil eller lesbisk, bifil eller heterofil?

LES TALLENE FORAN HVERT SVARALTERNATIV SLIK AT IO KAN SVARE VED Å VISE TIL ET TALL

1. Homofil eller lesbisk
2. Bifil
3. Heterofil
4. NEI, INGEN AV DELENE
5. VET IKKE
6. ØNSKER IKKE Å SVARE

Hvis Sid1 = 4 eller Sid2 = 6 eller Sid3 = 6

Sid_post

Jeg kan forstå at det kan være ubehagelig å snakke om dette temaet. Derfor vil jeg forslå at vi sender deg spørsmålene på et skjema som du får i posten. Da får du muligheten til å se på dem i fred og ro før du bestemmer deg om du vil svare på dem eller ikke.

Dersom IO ønsker å svare postskjema merk av ja, dersom IO ikke vil svare på postskjema merk av nei.

Ja/Nei

Hvis Sid3 = 1 eller 2

Sid4a

Har din seksuelle orientering noen gang skapt problemer for deg i forhold til din familie?

Ja/Nei

Sid4a

Har din seksuelle orientering noen gang skapt problemer for deg i forhold til venner?

Ja/Nei

Hvis (Arbeid1a eller Arbeid1b = Ja) eller IY1 = Ja

Sid4a

Har din seksuelle orientering noen gang skapt problemer for deg i forhold til kolleger?

Ja/Nei

7.1. Spørsmål om seksuell identitet – selvadministrert design

Seksuell identitet

5 Hvor mye vil du si at seksualitet betyr for din livskvalitet? Vil du si... Sett ett kryss.

... at det betyr mye

... at det betyr noe

... at det betyr lite eller ingenting

Vet ikke

Ønsker ikke å svare

6 Hvilket kjønn føler du deg seksuelt tiltrukket av? Vil du si... Sett ett kryss.

... at du *kun* føler deg seksuelt tiltrukket av personer av motsatt kjønn

... at du *også* føler deg seksuelt tiltrukket av personer av samme kjønn eller

... at du *kun* føler deg seksuelt tiltrukket av personer av samme kjønn

... føler ikke seksuell tiltrekning til noen

Vet ikke

Ønsker ikke å svare

7 Regner du deg selv for å være homofil eller lesbisk, bifil eller heterofil? Sett ett kryss.

Homofil eller lesbisk

Bifil

Heterofil

Nei, ingen av delene

Vet ikke

Ønsker ikke å svare

8 Har din seksuelle orientering noen gang skapt problemer for deg... Sett ett kryss for hver linje.

	Ja	Nei	Vet ikke	Vil ikke svare
i forhold til din familie?	☐	☐	☐	☐
i forhold til venner?	☐	☐	☐	☐
i forhold til kolleger?	☐	☐	☐	☐

7.3 Femte runde med kognitive intervju – test av endelig spørreskjema

Etter at spørsmålene ble ansett som ferdige og plassert inn i levekårsskjemaet for 2009 ble spørsmålene testet ut i tre nye kognitive intervju for å få en siste sjekk av bolken før undersøkelsen startet. Disse intervjuene omhandlet også andre tema fra levekårsundersøkelsen, og bolken om seksualitet ble presentert og drøftet helt mot slutten av intervjuene, som en egen del. Det var den selvadministrerte bolken som ble testet på i alt tre testpersoner; alle kvinner mellom 55 og 68 år. De fikk utdelt skjemaet til å fylle ut i fred og ro mens vi forlot rommet. Deretter kom vi tilbake og gjennomførte resten av intervjuet uten å samle inn skjemaet eller spørre om hva de faktisk svarte. Intervjuguiden er gjengitt i Vedlegg 13.

7.3.1 Resultater fra bolk om seksuell identitet

Den generelle oppsummeringen er at bolken fungerte fint, presentert på denne måten som et postalt skjema. Det kom ingen negative reaksjoner, men et par interessante tolkninger som det er verdt å ta

med seg videre i evalueringen av prøverunden 2008. En av testpersonene mente dette ikke egnet seg som telefonintervju, en annen av testperson var mer opptatt av at det måtte være en kvinnelig intervjuer som henvendte seg til henne.

Spørsmål 1 Betydning for livskvalitet: Ingen av testpersonene syntes dette var vanskelig å besvare eller ubehagelig. Alle reagerte med kommentarer som ”I våre dager/2008 er det helt greit å svare på sånne spørsmål” eller ”for meg som er heterofil er det helt greit å svare på sånne spørsmål...”. En av testpersonene sa at det første spørsmålet var det vanskeligste fordi det var et uvant spørsmål å besvare, men det var helt ok for henne likevel.

Spørsmål 2 Seksuell tiltrekning: Ingen bemerkninger.

Spørsmål 3 Seksuell identitet: Ingen bemerkninger.

Spørsmål 4 Problemer på grunn av seksuell orientering: En av testpersonene tolket (først) dette spørsmålet som om vi spurte om ens seksuelle praktisering, eller interesse, hadde skapt problemer. Som eksempel fortalte hun at ektepar for eksempel kunne oppleve at det var vanskelig å få tid/anledning til å ha et seksualliv når man hadde små barn eller tenåringsbarn i huset. Samtidig sa hun at det måtte være helt andre problemer de er snakk om for ikke-heterofile. Til sist sa hun at ”det siste spørsmålet ga mening til de som kom foran – da skjønnte hun liksom poenget”. En annen av testperson sa hun tenkte på psykiske problemer med en gang, og mente at vi kanskje burde ha en dimensjon som gjaldt problemer i arbeidslivet også, for dette var noe kvalitativt annet enn problemer med kolleger.

7.3.2 Konklusjoner etter siste testrunde

Bolken beholdes som den er i selve undersøkelsen. De tre første spørsmålene ser ut til å være uproblematiske. Hvorvidt det siste spørsmålet ofte misforstås i den retning det her er snakk om, vil vi kunne se etter LKU 2008-runden. Da kan vi sammenligne resultatene for heterofile som besvarer postalt, med fordelingen for den delen av utvalget som svarer under intervju. I den sistnevnte gruppen er det bare homofile, lesbiske og bifile som får dette spørsmålet. Uansett er spørsmålets analytiske verdi knyttet til hva de homofile, lesbiske, bifile svarer.

Litteratur

Andersson, Gunnar, Turid Noack, Ane Seierstad og Harald Weedon-Fekjær (2006) The demographics of same-sex marriages in Norway and Sweden i *Demography*, Volume 43-Number1, Februar 2006 :79-98

Betts, P. 2007. Developing survey questions on sexual identity: UK experiences of administering survey questions on sexual identity/orientation. Data Collection methodology – Social Surveys, Census and Social Methodology Division, Office for National Statistics.

Endsjø, Dag Øistein (2007?) Transkjønnede. Artikkel publisert på hjemmesiden til Landsforeningen for Lesbisk og Homofil frigjøring (LLH).
<http://www.llh.no/./?module=Articles;action=Article.publicShow;ID=208>

Hegna, Kristinn (2007) Homo? Betydningen av seksuell erfaring, tiltrekning og identitet for selvmordsforsøk og rusmiddelmissbruk blant ungdom. En sosiologisk studie. Rapport 01/07. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA).

Hegna, Kristinn, Hans W. Kristiansen og Bera Ulstein Moseng (1999) Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo : NOVA Rapport 1/99.

Holmøy, Aina (2004) Undersøkelse om livsløp, aldring og generasjon (LAG). Dokumentasjonsrapport. Notat 2004/24 Statistisk sentralbyrå : Oslo

Moseng, Bera Ulstein (2002) Lesbiskes psykiske helse. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo : NOVA Rapport 4/2002

Moseng, Bera Ulstein (2005a) Skeive dager 2003 - en rusundersøkelse. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo : NOVA Rapport 3/2005

Moseng, Bera Ulstein (2005b) Lesbiske og homofile arbeidstakere - en pilotundersøkelse. Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring. Oslo : NOVA Skriftserie 3/2005

Mørk, Eiliv (red.) (2006) Aleneboendes levekår. Statistiske analyser 81. Oslo/Kongsvinger

Noack, Turid, Ane Seierstad og Harald Weedon-Fekjær (2005) A Demographic Analysis of Registered Partnerships (legal same-sex unions): The Case of Norway i *European Journal of Population*, Vol. 21, 2005 : 89-109

Normann, Tor Morten (2007) Sosial kontakt og ensomhet blant ungdom i Normann, Tor Morten (red) Ungdoms Levekår, Statistiske Analyser 93/2007 Statistisk sentralbyrå.

Oommen, T.K. 1995. Contested boundaries and emerging pluralism. *International Sociology*, vol. 10, no. 3. 251-268.

Statens Folkhälsoinstitut (2005) Homosexuellas, bisexuellas och transpersoners hälsosituation. Åtterrapporering av regeringsuppdrag att undersöka och analysera hälsosituationen blant hbt-personer. Statens Folkhälsoinstitut. Rapport nr A 2005:19

Sundvoll et al (2006) Praktisk brukertesting. Håndbok 87/2006. Statistisk sentralbyrå

Taylor (2007). ONS Sexual Identity Project. Developing survey questions on sexual identity Report on National Statistics Omnibus survey trials 1 and 2. Social Surveys, Census and Social Methodology Division, Office for National Statistics.

Træen, Bente, Hein Stigum og Per Magnus (2003?) Rapport fra seksualvaneundersøkelsene i 1987, 1992, 1997 og 2002. Oslo : Nasjonalt Folkehelseinstitutt

Wilmot, A. 2007. In search of a question on sexual identity. Paper presented at the 62nd Annual Conference of the American Association of Public Opinion Research. Office for National Statistics, UK. May 2007.

Vedlegg 1: Endelig spørresekvens om seksuell identitet

Intervjueradministrert versjon (besøksintervju/telefonintervju)

SEKSUELL IDENTITET

Sid1

Hvor mye vil du si at seksualitet betyr for din livskvalitet? Vil du si det betyr...

- 1... mye
- 2 ... noe
- 3 ...lite eller ingenting
- 4.ØNSKER IKKE Å SVARE

Hvis Sid1 ikke er lik 4

Sid2

Hvilket kjønn føler du deg seksuelt tiltrukket av? Vil du si..
LES TALLENE FORAN HVERT SVARALTERNATIV SLIK AT IO KAN SVARE VED Å
VISE TIL ET TALL

7. ..at du kun føler deg tiltrukket av menn
8. ..at du både føler deg tiltrukket av menn og kvinner
9. ..at du kun føler deg tiltrukket av kvinner
10. FØLER IKKE SEKSUELL TILTREKNING TIL NOEN
11. VET IKKE
12. ØNSKER IKKE Å SVARE

Hvis (IO er kvinne og Sid2 = 2 eller 3) eller (IO er mann og Sid2 = 1 eller 2)

Sid3

Regner du deg selv for å være homofil eller lesbisk, bifil eller heterofil?
LES TALLENE FORAN HVERT SVARALTERNATIV SLIK AT IO KAN SVARE VED Å
VISE TIL ET TALL

7. Homofil eller lesbisk
8. Bifil
9. Heterofil
10. NEI, INGEN AV DELENE
11. VET IKKE
12. ØNSKER IKKE Å SVARE

Hvis Sid1 = 4 eller Sid2 = 6 eller Sid3 = 6

Sid_post

Jeg kan forstå at det kan være ubehagelig å snakke om dette temaet. Derfor vil jeg forslå at vi sender deg spørsmålene på et skjema som du får i posten. Da får du muligheten til å se på dem i fred og ro før du bestemmer deg om du vil svare på dem eller ikke.

Dersom IO ønsker å svare postskjema merk av ja, dersom IO ikke vil svare på postskjema merk av nei.

Ja/Nei

Hvis Sid3 = 1 eller 2

Sid4a

Har din seksuelle orientering noen gang skapt problemer for deg i forhold til din familie?

Ja/Nei

Sid4a

Har din seksuelle orientering noen gang skapt problemer for deg i forhold til venner?

Ja/Nei

Hvis (Arbeid1a eller Arbeid1b = Ja) eller IY1 = Ja

Sid4a

Har din seksuelle orientering noen gang skapt problemer for deg i forhold til kolleger?

Ja/Nei

Selvadministrert versjon (postalt skjema)

Seksuell identitet

5 Hvor mye vil du si at seksualitet betyr for din livskvalitet? Vil du si... Sett ett kryss.

... at det betyr mye

... at det betyr noe

... at det betyr lite eller ingenting

Vet ikke

Ønsker ikke å svare

6 Hvilket kjønn føler du deg seksuelt tiltrukket av? Vil du si... Sett ett kryss.

... at du *kun* føler deg seksuelt tiltrukket av personer av motsatt kjønn

... at du *også* føler deg seksuelt tiltrukket av personer av samme kjønn eller

... at du *kun* føler deg seksuelt tiltrukket av personer av samme kjønn

... føler ikke seksuell tiltrekning til noen

Vet ikke

Ønsker ikke å svare

7 Regner du deg selv for å være homofil eller lesbisk, bifil eller heterofil? Sett ett kryss.

Homofil eller lesbisk

Bifil

Heterofil

Nei, ingen av delene

Vet ikke

Ønsker ikke å svare

8 Har din seksuelle orientering noen gang skapt problemer for deg... Sett ett kryss for hver linje.

	Ja	Nei	Vet ikke	Vil ikke svare
i forhold til din familie?	☐	☐	☐	☐
i forhold til venner?	☐	☐	☐	☐
i forhold til kolleger?	☐	☐	☐	☐

Vedlegg 2: Intervjuguide: Første runde kognitive intervjuer

Løsprat

Har du vært i SSB tidligere?

Har du vært med på slike intervjuer før? Hvordan var det?

Får du noen skjema fra oss? Hva synes du om de?

Innledning/rammesetting

Jeg kan starte med å si litt om bakgrunnen for intervjuet. I SSB vurderer vi nå om vi skal begynne å stille spørsmål om seksualitet i undersøkelsene om helse og levekår. Dette er kommet opp som et ønske fra mange hold: fra politikere, departementene, fra forskere og fra forskjellige organisasjoner. Bakgrunnen er at en ønsker å vite mer om for eksempel homofile har dårligere helse enn andre, eller i hvilke grad de blir diskriminert i arbeidslivet osv.

Mange statistikkbyråer i andre land har nå begynt å stille spørsmål om folks seksualitet i undersøkelsene sine. Nå lurer vi på hvordan vi eventuelt kan gjøre det i Norge. Hvordan kan vi spørre slik at folk forstår spørsmåla, kjenner seg igjen i svaralternativene, og samtidig ikke føler seg støtt?

Det er altså tema for intervjuet: *hvordan SSB på best mulig måte kan spørre folk om deres seksualitet. Spørsmålene vi lager skal helst være enkle å svare på. Da blir de også enklere å analysere etterpå.*

For å få til det, er det viktig at vi tester dem ut på folk som ikke jobber med spørreskjema til daglig. Vi har laga et forslag til et slikt "mini-skjema", eller spørsmålsbolk. Nå trenger vi hjelp av deg til å forstå hvordan spørsmåla fungerer.

Vi planlegger å gjennomføre sju til ni slike intervjuer. Først vil vi vite litt mer om deg og hvem du er, så vil du bli bedt om å svare på et prøveskjema med noen få spørsmål. Mens du gjør det vil vi at du skal fortelle oss hvordan du tenker, og vi kommer også til å spørre deg om hva du mener. Til sist vil vi vise deg noen alternative eksempler på spørsmål og svar, og spørre hva du synes om dem.

Vi holder på maks 1 ¾ time, og du vil få et gavekort på 400 kroner som takk for hjelpen.

Ellers er det viktig å understreke at dette er en test av våre spørsmål, og ikke av deg.

Er det noe du lurer på så langt?

Formaliteter

Jeg kan si noe om oppgaven til hver av oss. Jeg kommer til å lede samtalen, mens XX er med som sekretær. Sekretærens rolle er å ta notater av det som blir sagt, og ellers følge med på om vi glemmer informasjon, eller om det er noe vi kanskje bør snakke mer om. Det er godt mulig at sekretæren kommer med noen spørsmål mot slutten av testen.

For at vi skal få anledning til å tenke gjennom og ta hensyn til de kommentarene du gir, ønsker vi å ta opp samtalen på video. Årsaken er at det er mye enklere for oss å analysere samtalen etterpå. Dersom det er noe vi er usikre på, har vi muligheten til å gå tilbake til kilden å se hva som egentlig ble sagt. Vi er bare noen få personer som vil se på videoen og videoen vil bli slettet senest i løpet av 1 måned. VIS KAMERA

Har du spørsmål om dette eller synes du at det er greit at vi setter i gang?

(START VIDEOEN)

Oppvarmingsøvelse

Aller først vil jeg stille deg noen få spørsmål om din bakgrunn. Det gjør jeg for at vi skal bli litt kjent med deg og få et lite innblikk i hvem du før vi begynner med selve temaet for intervjuet.

Hvor kommer du fra?

Hva slags utdanning har du?

Hva jobber du med?

Hva liker du å gjøre på fritida?

Hvilke av disse sidene ved deg selv som du nå har nevnt, oppfatter du som viktige (viktigst) for din identitet?

EV PROBING: Hvordan tror du andre (som kjenner deg) ville beskrive din identitet?

*Nå skal du få en liten oppgave av meg. Jeg vil at du skal tenke på ulike ord som betyr det samme, eller nesten det samme, som **seksuell identitet**. De ulike ordene skal du skrive ned på disse lappene, ett ord på hver lapp.*

DEL UT PAPIRLAPPER

Hvorfor valgte du akkurat disse ordene?

Kan du sortere disse ordene på en for deg logisk måte? Jeg tenker på om du kan legge de som hører sammen, i samme bunke.

Er det noen (små eller store) forskjeller på dem?

Hvem er ev like?

Fokuseringsfase: gjennomgang av spørsmålssekvenser

Du vil nå få utdelt tre spørsmål om seksualitet. Spørsmålene er tenkt å være en del av et stort spørreskjema om folk helse, og det er beregnet på selvutfylling. Det betyr at svarpersonen mottar skjemaet i et brev i posten, sitter alene og krysser av, og så returnerer skjemaet til SSB i en ferdig frankert konvolutt. Når det kommer i skjema, vil det ikke se akkurat slik ut – da vil det være med ruter, linjer osv.

Jeg vil at du skal begynne på toppen og lese tittel, innledning og spørsmålene høyt. Etter hvert spørsmål skal du ta deg god tid til å svare på spørsmålene. Mens du fyller ut skjemaet vil jeg be deg fortelle meg alt du tenker; fra du leser hvert spørsmål til du kommer fram til et svar.

Jeg er ikke interessert i selve svarene dine, bare hvilke tanker du gjør deg om skjemaet og måten vi har laget det på. Det er viktig at du forteller meg alt du tenker på – spesielt om det er noe du stusser på eller synes er vanskelig.

VIS SKJEMA KORT 1 – LA IO GÅ I GJENNOM MENS HAN/HUN TENKER HØYT

Nå har du fortalt meg en del om hvordan du tenkte ved utfyllingen av dette skjemaet.

Hvilke av de tre spørsmåla var lettest for deg å svare på?

Var noen av spørsmåla vanskeligere enn de andre å svare på? Hvilket spørsmål var ev det vanskeligste?

Var noen av spørsmåla ubehaglig(e) å svare på?

Hva synes du om rekkefølgen på spørsmåla? Stussa du over den, eller syntes du det var greit satt opp?

Var det ord og uttrykk i spørsmåla som du ikke forsto?

Nærmere om tiltrekning (spørsmål 1)

Nå vil jeg at vi skal legge vekk spørreskjemaet litt. Hvordan oppfatter du det å "føle seg tiltrukket av" – hva slags betydning har det for deg?

Hva er for deg forskjellen mellom å være "seksuelt tiltrukket" og "følelsesmessig tiltrukket" av noen?

*Hva mener **du** er forskjellen på "seksuell tiltrekning" og "seksuell identitet"?*

Nå skal jeg vise deg en annen måte å spørre om folks seksuelle tiltrekning på.

VIS KORT 5 MED SKALA OM TILTREKNING

Hva synes du om en slik utfylling? Vil det være lett eller vanskelig for deg å fylle ut?

Hvilke av de to alternativene (Spm 1/Kort 5) mener du er enklest å svare på?

Nærmere om identitet (spørsmål 2)

*Vi har allerede snakket en del om spørsmål 2. Nå vil jeg at du skal se på de lappene du skrev på i stad, og tenke på om noen av dem kan brukes til å sette **over** svaralternativene i spm 2?*

Nå skal jeg vise deg en annen variant av det samme spørsmålet.

VIS KORT 2 MED HETERO/ALMINNELIG-ALTERNATIVET.

Hva synes du er den største forskjellen på de to spørsmålene (Spm 2 og kort 2)?

Hvilke av disse to alternativene vil du si er det som best gjenspeiler din måte å tenke om deg selv på? Hvorfor er det slik?

VIS KORT 3 MED SVARALTERNATIVER SOM VEKSLER MELLOM –FIL/-SEKSUELL

Hvilke av disse måtene å sette opp svarkategorier på synes du er best – den høyre eller den venstre? Hvorfor?

DERSOM IKKE VI HAR VÆRT INNE PÅ DET FØR:

Er det noen svarkategorier du savner i de oppsettene vi har vist deg (spm 2/kort 2)?

Hvordan ville det være å svare dersom vi laga glidende overganger mellom svarkategoriene, som f.eks du kan se her?

VIS KORT 4 MED MELLOMKATEGORIER FOR SPM 2

Dette er et eksempel på hvordan slike spørsmål har vært utforma i andre land. Hva forstår du med det de kaller "homofile innslag"?

Nærmere om erfaringer (spørsmål 3)

Til sist vil jeg spørre deg litt om hva du tenker om det siste spørsmålet, spørsmålet om seksuell erfaring med personer av samme kjønn som deg selv.

Ble du overrasket over å finne et slikt spørsmål her? Fortell meg om dine reaksjoner.

*HVIS IKKE BESVART TIDLIGERE:
Synes du det var lett eller vanskelig å svare på?*

Ville du foretrekke at dette spørsmålet ikke var med?

*(Sett at du hadde svart ja på spm 3):
Hvordan ville du stille deg dersom vi også spurte om hvor gammel du ev var første gang dette skjedde?*

Om datainnsamlingen

Jeg har et par spørsmål til slutt som handler om måten vi samler inn svarene på.

I stad sa jeg at spørsmåla var beregna på at svarpersonen skulle sitte alene og fylle ut skjemaet. Hvordan ville du reagere hvis jeg sa at vi isteden skulle stille spørsmåla i telefonintervjuer?

Hvorfor ville du reagere på denne måten?

Avslutning

Da skal vi forsøke å oppsummere noe av det vi har snakket om. Har jeg forstått deg rett når du sier at...

PRØV Å KONKLUDERE INNSPILLA

Er det andre ting du vil si om undersøkelsen før vi avslutter?

OPPKLARINGSSPØRSMÅL FRA SEKRETÆR?

Hvordan synes du dette intervjuet har vært?

Ville du følt det mer riktig dersom du hadde blitt intervjuet av to personer av samme[motsatt] kjønn som deg selv her?

Takk!

HUSK Å DELE UT GAVEKORTET

KORT 2

Regner du deg selv for å være....

1. ...alminnelig heteroseksuell
 2. ...homoseksuell eller lesbisk
 3. ...biseksuell
 4. ...av annen seksuell legning

 5. Jeg er usikker
 6. Jeg ønsker ikke å svare
-

Kort 3

heteroseksuell	- heterofil
homoseksuell	- homofil
biseksuell	- bifil

Kort 4

heterofil

heterofil med visse homofile innslag

bifil

homofil med visse heterofile innslag

homofil

Vedlegg 4: Intervjuguide kognitive intervjuer. Runde 2 - 1.versjon

Løsprat

Har du vært i SSB tidligere?

Har du vært med på slike intervjuer før? Hvordan var det?

Får du noen skjema fra oss? Hva synes du om de?

Innledning/rammesetting

Jeg kan starte med å si litt om bakgrunnen for intervjuet. I SSB vurderer vi nå om vi skal begynne å stille spørsmål om seksualitet i undersøkelsene om helse og levekår. Dette er kommet opp som et ønske fra mange hold: fra politikere, departementene, fra forskere og fra forskjellige organisasjoner. Bakgrunnen er at en ønsker å vite mer om for eksempel homofile har dårligere helse enn andre, eller i hvilke grad de blir diskriminert i arbeidslivet osv.

Mange statistikkbyråer i andre land har nå begynt å stille spørsmål om folks seksualitet i undersøkelsene sine. Nå lurer vi på hvordan vi eventuelt kan gjøre det i Norge. Hvordan kan vi spørre slik at folk forstår spørsmåla, kjenner seg igjen i svaralternativene, og samtidig ikke føler seg støtt?

Det er altså tema for intervjuet: *hvordan SSB på best mulig måte kan spørre folk om deres seksualitet. Spørsmålene vi lager skal helst være enkle å svare på. Da blir de også enklere å analysere etterpå.*

For å få til det, er det viktig at vi tester dem ut på folk som ikke jobber med spørreskjema til daglig. Vi har laga et forslag til et slikt "mini-skjema", eller spørsmålsbolk. Nå trenger vi hjelp av deg til å forstå hvordan spørsmåla fungerer.

Vi planlegger å gjennomføre sju til ni slike intervjuer. Først vil vi vite litt mer om deg og hvem du er, så vil du bli bedt om å svare på et prøveskjema med noen få spørsmål. Mens du gjør det vil vi at du skal fortelle oss hvordan du tenker, og vi kommer også til å spørre deg om hva du mener. Til sist vil vi vise deg noen alternative eksempler på spørsmål og svar, og spørre hva du synes om dem.

Vi holder på maks 1 ¾ time, og du vil få et gavekort på 400 kroner som takk for hjelpen.

Ellers er det viktig å understreke at dette er en test av våre spørsmål, og ikke av deg.

Er det noe du lurer på så langt?

Formaliteter

Jeg kan si noe om oppgaven til hver av oss. Jeg kommer til å lede samtalen, mens XX er med som sekretær. Sekretærens rolle er å ta notater av det som blir sagt, og ellers følge med på om vi glemmer informasjon, eller om det er noe vi kanskje bør snakke mer om. Det er godt mulig at sekretæren kommer med noen spørsmål mot slutten av testen.

For at vi skal få anledning til å tenke gjennom og ta hensyn til de kommentarene du gir, ønsker vi å ta opp samtalen på video. Årsaken er at det er mye enklere for oss å analysere samtalen etterpå. Dersom det er noe vi er usikre på, har vi muligheten til å gå tilbake til kilden å se hva som egentlig ble sagt. Vi er bare noen få personer som vil se på videoen og videoen vil bli slettet senest i løpet av 1 måned. VIS KAMERA

Har du spørsmål om dette eller synes du at det er greit at vi setter i gang?

(START VIDEOEN)

Oppvarmingsøvelse

Aller først vil jeg stille deg noen få spørsmål om din bakgrunn. Det gjør jeg for at vi skal bli litt kjent med deg og få et lite innblikk i hvem du før vi begynner med selve temaet for intervjuet.

Hvor kommer du fra?

Hva slags utdanning har du?

Hva jobber du med?

Hva liker du å gjøre på fritida?

Hvilke av disse sidene ved deg selv som du nå har nevnt, oppfatter du som viktige (viktigst) for din identitet?

EV PROBING: Hvordan tror du andre (som kjenner deg) ville beskrive din identitet?

Fokuseringsfase: gjennomgang av spørsmålssekvenser

Først vil vi be deg om å svare på noen spørsmål i et "liksom-intervju" over telefon. Nå vil vi bli oppringt av en intervjuer som sitter et annet sted her i huset, og så vil hun stille deg noen spørsmål om seksuell identitet.

Spørsmåla vi stiller deg er tenkt å være en del av et stort spørreskjema om folks levekår og helse. Svarpersonen blir kontaktet av en intervjuer, enten på telefon eller hjem på besøk. Denne intervjueren leser spørsmålene opp. Den som svarer vil alltid ha mottatt et informasjonsbrev på forhånd slik at han eller hun er orientert om at intervjueren tar kontakt.

Etter at vi er ferdige med "liksom-intervjuet" og har lagt på, vil jeg at vi går igjennom alle spørsmålene på ny. Da får du dem utdelt på et ark. Du skal begynne på toppen og lese tittel, innledning og spørsmålene høyt. Etter hvert spørsmål skal du ta deg god tid til å fortelle meg alt du tenker; fra du fikk hvert spørsmål opplest, til du kom fram til et svar. Prøv å huske hva som for gjennom hodet ditt da du fikk spørsmålene første gang, og hvordan du tenkte for å avgi svaret. Dersom du husker at du reagerte på noe spesielt, vil jeg at du skal fortelle meg deg også.

Før vi begynner vil jeg si at jeg ikke er interessert i selve svarene dine, bare hvilke tanker du gjør deg om skjemaet og måten vi har laget det på. Det er viktig at du forteller meg alt du tenker på – spesielt om det er noe du stusser på eller synes er vanskelig.

VI BLIR OPPRINGT AV INTERVJUER SOM SITTE I ET ANNET ROM. GJENNOMGÅR
SJEMA KORT 1 – IO SVARER TIL INTERVJUEREN.

DERETTER FÅR IO UTDELT SAMME SPØRSMÅL PÅ PAPIR, OG VI GÅR I GJENNOM MENS
HAN/HUN TENKER HØYT

Nå har du fortalt meg en del om hvordan du tenkte ved utfyllingen av dette skjemaet.

Hvilke av de tre spørsmåla var lettest for deg å svare på?

Var noen av spørsmåla vanskeligere enn de andre å svare på? Hvilket spørsmål var ev det vanskeligste?

Var noen av spørsmåla ubehaglig(e) å svare på?

Hva synes du om rekkefølgen på spørsmåla? Stussa du over den, eller syntes du det var greit satt opp?

Var det ord og uttrykk i spørsmåla som du ikke forsto?

Se litt nærmere på svaralternativ 6, 7 og 8 i spørsmål 1. Disse bli ikke lest opp. Tenker du at det ville vært best om disse svarene også ble lest høyt?

Hva med svaralternativ 6. Det er jo for så vidt en type svar som ligner på alle de over. Ville det være best om det også ble lest opp?

Nærmere om tiltrekning (spørsmål 1)

Nå vil jeg at vi skal legge vekk spørreskjemaet litt. Hvordan oppfatter du det å "føle seg tiltrukket av" – hva slags betydning har det for deg?

Nå skal jeg vise deg en annen måte å spørre om folks seksuelle tiltrekning på.

VIS KORT 2 MED SAMME/MOTSATT KJØNN-ALTERNATIVET

Hva synes du om denne måten å spørre på?

Hvilke av de to måtene å spørre på synes du var lettest å svare på?

Hva synes du om svarkategoriene? Var de lette eller vanskelige å forstå?

Hvordan tror du dette spørsmålet vil fungere over telefon?

Vi er ennå ikke ferdige med å snakke om identitet. Nå skal du få se en tredje variant av dette spørsmålet.

VIS KORT 3 MED SAMME SPØRSMÅL, MEN MED "KVINNER" OG "MENN" I SVARALTERNATIVENE

Hva synes du om slike svaralternativer? ?

Hvilke av de to alternativene (Spm 1/Kort 2/Kort 3) mener du er enklest å svare på?

Hvilket alternativ mener du er best egna dersom det skal stilles over telefon?

Nærmere om identitet (spørsmål 2 og 3)

Nå vil jeg at vi ser nærmere på spm 2. Hva synes du om dette spørsmålet?

Hva synes du om svaralternativene i spørsmål 2?

På papirskjemaet ser du at vi har tenkt på et oppfølgingsspørsmål for dem som ikke finner at noen av svarene passer, altså spørsmål 3. Hva synes du om disse svaralternativene?

Nærmere om fastlagt identitet (spørsmål 4)

Da går vi videre til å snakke om spørsmål 4. Hva synes du om overgangen mellom spørsmål 2 og 4 - fungerer de to sammen eller virker det ulogisk for deg at det er stilt opp på denne måten?

Ta en titt på spørsmål 4 igjen. Kan du tenke deg noen andre måter vi kunne stilt et slikt spørsmål på?

Hva synes du om rekkefølgen? Ville det være bedre om spørsmål 4 kom før spørsmål 2?

Om å nevne/ikke nevne identitet

Nå skal vi vise deg en annen innledning til et spørsmål som handler om identitet.

VIS KORT 4 MED ALTERNATIVT IDENTITETSSPØRSMÅL

Her ser du at overskriften, eller innledningen, til spørsmålet er ganske forskjellig fra spørsmål 2, men eller er det likt. Hva synes du om denne måten å stille spørsmålet på?

Hvilken av de to variantene synes du er best? Hvorfor?

Om seksuell identitet har skapt problemer (spørsmål 5)

Til sist vil jeg at vi skal se litt på spørsmål 5. Hva synes du om dette spørsmålet?

Var det vanskelig å svare på? Hvorfor/Hvorfor ikke?

Opplevde du det som ubehagelig å svare på dette spørsmålet?

Hva forstår du med "fysiske eller psykiske problemer" her? Hva tror du vi tenker på når vi setter det opp sånn?

Om datainnsamlingen

Jeg har et par spørsmål til slutt som handler om måten vi samler inn svarene på.

I stad sa jeg at spørsmåla var beregna på at svarpersonen skulle bli kontaktet av en intervjuer og bli intervjuet, enten hjemme eller over telefon. Hvordan ville du reagere hvis jeg sa at vi isteden skulle stille spørsmåla i et skjema som kom hjem til folk i posten, og som folk fylte ut selv?

Hvorfor ville du reagere på denne måten?

Avslutning

Da skal vi forsøke å oppsummere noe av det vi har snakket om. Har jeg forstått deg rett når du sier at...

PRØV Å KONKLUDERE INNSPILLA

Er det andre ting du vil si om undersøkelsen før vi avslutter?

OPPKLARINGSSPØRSMÅL FRA SEKRETÆR?

Hvordan synes du dette intervjuet har vært?

Takk!

HUSK Å DELE UT GAVEKORTET

Vedlegg 5: Kort 1, spørreskjema runde 2

Innledning

Hei, mitt navn er xx. Jeg jobber som intervjuer i Statistisk sentralbyrå, og jeg vil gjerne stille deg noen spørsmål om seksualitet fra et skjema om levekår og helse. Er det i orden for deg at jeg starter med intervjuet nå?

Spørsmål 1

Hvilket kjønn føler du deg seksuelt tiltrukket av? Vil du si at du føler deg mest tiltrukket...

1. kun av personer av motsatt kjønn?
2. mest av personer av motsatt kjønn, men også noen av eget kjønn?
3. noenlunde like ofte av kvinner og menn?
4. mest av personer av eget kjønn, men også noen av motsatt kjønn?
5. eller kun av personer av samme kjønn?

DE TRE SISTE SVARALTERNATIVENE BLE ALDRI LEST HØYT PÅ TELEFON

6. Føler meg aldri tiltrukket av noen
7. Vet ikke
8. Ønsker ikke å svare

Spørsmål 2

Regner du deg selv for å være....

1. ...heteroseksuell
2. ...homoseksuell eller lesbisk
3. ...biseksuell
4. ...eller er det ingen av disse svarene som passer for deg? → ↓

Spørsmål 3 DERSOM INGEN AV SVARENE PASSER:

Passer ingen av svarene i spørsmålet over fordi...

1. du har en annen seksuell identitet enn dem som ble nevnt?
2. du er usikker på din seksuelle identitet?
3. du er usikker på hva svaralternativene betyr?
4. eller fordi du ikke ønsker å svare?

Spørsmål 4

I hvor stor grad vil du si at din seksuelle identitet i dag er fastlagt? Vil du si at den i stor grad, i noen grad eller i liten grad er fastlagt?

3. I stor grad
4. I noen grad
5. I liten grad

Spørsmål 5

Vil du si at din seksuelle identitet noen gang har skapt fysiske eller psykiske problemer for deg?

1. Ja, det har skapt problemer
2. Nei, det har aldri skapt problemer

Vedlegg 6: Oppfølgingsspørsmål til intervjurunde 2

KORT 2

Hvilket kjønn føler du deg sterkest tiltrukket av seksuelt? Vil du si at det er...

1. det motsatte kjønn
2. det samme kjønn som deg selv
3. begge kjønn

3. Jeg er usikker
 4. Jeg ønsker ikke å svare
-

KORT 3

Hvilket kjønn føler du deg seksuelt tiltrukket av? Vil du si at du føler deg mest tiltrukket...

kun av menn
mest av menn, men også noen kvinner
noenlunde like ofte av kvinner og menn
mest av kvinner, men også noen menn
kun av kvinner

Føler meg aldri tiltrukket av noen
Vet ikke
Ønsker ikke å svare

KORT 4

Hvilke av svarene nedenfor beskriver best din seksuelle identitet?

1. Jeg er heteroseksuell
2. Jeg er homoseksuell eller lesbisk
3. Jeg er biseksuell
4. Det er ingen av svarene som passer for meg

Vedlegg 7: Intervjuguide fokusgrupper blant SSB-intervjuerne

Løsprat

Jeg heter.... , og jeg er rådgiver på Seksjon for datafangstmetoder i avdelingen. Det er jeg som skal lede dette gruppeintervjuet. Med meg har jeg, Før vi begynner vil jeg at dere skal skrive navnet dere på et ark og sette det opp foran dere, slik at jeg kan se hva dere heter.

ALLE LAGER NAVNSKILT

Da vil jeg at vi går runden rundt bordet, og dere gir en kort introduksjon om dere selv. Hva dere heter, hva dere jobber med eller driver med utenfor SSB, og hvor lenge dere har vært intervjuere her.

ALLE INTRODUSERER SEG

Har dere vært med på slike fokusgruppeintervjuer før? Hvordan var det?

Kjenner alle deltakerne hverandre fra før?

Innledning/rammesetting

Nå er dere sikkert nysgjerrige på hva vi skal snakke om her i dag. SSB har fått i oppdrag å utrede hvorvidt det er ønskelig å begynne med spørsmål om *seksuell identitet* i levekårsundersøkelsene våre. I første omgang er det snakk om å inkludere noen få spørsmål i den undersøkelsen som skal gå til høsten, som ellers har fokus på helse. Som dere sikkert vet, er dette en undersøkelse som i utgangspunktet er basert på besøksintervju, men der mange av intervjuene likevel tas over telefon.

Avdeling for datafangst, der dere og jeg jobber, har fått i oppdrag både å utrede om det er lurt å ta med slike spørsmål, og ev komme med forslag til hvordan dette bør gjøres, altså hvordan spørsmåla bør se ut. Vi har nå kommet et stykke på vei i arbeidet. Vi har hatt en rekke kognitive intervjuer med homoseksuelle og heteroseksuelle i forskjellig alder. Her har vi diskutert mange ulike måter å spørre om dette på, og vi har lært en masse av det. Nå går vi inn i en ny fase i prosjektet, der vi ønsker å dra nytte av dere intervjuere, og deres erfaring fra intervjuarbeid.

Vi kommer til å arrangere tre slike fokusgrupper blant intervjuerne. Deretter gjennomfører vi flere kognitive intervjuer, og så lager vi til sist en stor rapport med våre anbefalinger til adm.dir. Det hele skal være ferdig til 1.mai.

Vi ønsker tilbakemeldinger både på det konkrete forslaget til spørsmål som vi har nå, og ulike måter å gjennomføre datainnsamlingen på. Vi har forberedt noen spørsmål, noen oppgaver osv, og vi ønsker at dere deler deres tanker og meninger om dette med oss.

For at vi skal gjøre dette på en effektiv og fruktbar måte for oss er det viktig at vi følger den planen vi har satt opp for gruppeintervjuet. Jeg kommer til å være ganske streng når jeg styrer diskusjonene. Kanskje ikke alle får sagt alt de mener hele tida, men slik er det på denne type intervjuer. Jeg bestemmer hva som er relevant i forhold til tema for intervjuet, og styrer deretter. [Dere må ikke bli fornærmet om dere blir avbrutt....]

Vi regner med å holde på 1,5 time, og etterpå fører dere dette som timer fra 16 - 18

Formaliteter

Jeg kan si noe om oppgavene til hver av oss. Jeg kommer til å lede samtalen, mens XX er med som sekretær. Sekretærens rolle er å ta notater av det som blir sagt, og ellers følge med på om vi glemmer informasjon, eller om det er noe vi kanskje bør snakke mer om. Det er godt mulig at sekretæren kommer med noen spørsmål mot slutten av testen.

For at vi skal få anledning til å tenke gjennom og ta hensyn til diskusjonen og kommentarene, ønsker vi å ta opp samtalen på video. Årsaken er at det er mye enklere for oss å analysere stoffet etterpå.

Dersom det er noe vi er usikre på, har vi muligheten til å gå tilbake til kilden å se hva som egentlig ble sagt. Vi er bare noen få personer som vil se på videoen og videoen vil bli slettet senest i løpet av 1 måned. VIS KAMERA

Har noen spørsmål om dette eller synes dere at det er greit at vi setter i gang?

(START VIDEOEN)

Oppvarmingsøvelse

Før vi begynner for alvor ønsker jeg å si litt om dette med å måle, altså spørre folk i store undersøkelser, om seksualitet.

Initiativet til å gjøre det er kommet til SSB fra myndighetene/BLD, fra forskningsmiljøene og fra div interesseorganisasjoner. Det er del av en slags trend som vi kan se i mange vestlige land nå, der man i økende grad prøver å måle ulike former for diskriminering. Dette følger hånd i hånd med politiske handlingsplaner og satsninger for å bli kvitt diskriminering på arbeidsplassene, i offentlig sektor osv. Ønsket om å måle diskrimineringen gjelder flere grupper, blant annet innvandrerbefolkningen, handicappede, og folk med en annen seksuell identitet enn flertallet. Bakgrunnen for at den siste gruppen skal spørres, er jo mistanken om at homofile og lesbiske blant annet har dårligere helse enn andre grupper, høyere selvmordsrate osv.

Mange statistikkbyråer har altså begynt å spørre om seksuell identitet, men det gjøres på ulike måter. Noen av måtene mener vi ikke er så gode, andre fungerer kanskje ikke i alle land og områder. Vi ønsker å finne fram til noe som kan fungere *her*. For oss er det viktig at det både skal funke for tyrkere på Bøler og pensjonister i Trøndelag.

Når jeg sier at det skal fungere, mener jeg at det skal være enkelt å forstå spørsmålene, å svare på dem, og at de ikke skal støte folk (så de nekter å svare på resten av undersøkelsen). Samtidig skal folk føle seg trygge på at informasjonen behandles konfidensielt.

Som en oppvarmingsøvelse vil jeg at dere nå skriver noen ord i fred og ro, hver for dere, på den lappen dere får delt ut. Etterpå går vi gjennom det dere har skrevet og Kristin skriver på tavla. Spørsmålet mitt er:

*Dere har kjennskap til mange ulike undersøkelser som SSB gjennomfører, selv om dere først og fremst jobber som telefonintervjuere. **Hvem** tror dere det vil være som vegrer seg mot å svare på spørsmål om egen seksualitet i en levekårsundersøkelse? Og **hvorfor** tror dere at disse personene vil vegre seg mot slike spørsmål?*

VI SNAKKER OM DET DE HAR SKREVET OG DISKUTERER HVORDAN VI LIKEVEL KAN FÅR PROBLEMGRUPPER TIL Å DELTA I PLENUM. I DENNE DISKUSJONEN DISKUTERER VI OGSÅ ALTERNATIVE INNSAMLINGSMETODER.

Fokuseringsfase

Gjennomgang av ny spørsmålssekvens – umiddelbare reaksjoner

Nå skal dere få utdelt utkastet til spørsmål slik de nå ser ut. Dere skal sette dere nøye inn i det. Tenk dere først at dere er IO og så svarer dere inni hodet. Jeg vil ikke vite hva dere har ”svart ” etterpå. Deretter bruker dere ”intervjuerbrillene” på skjemaet., og vurderer det ut fra deres samlede erfaring som intervjuer.

Tenk både gjennom hvordan IO vil reagere på disse spørsmålene og på hvilke utfordringer dere vil så ovenfor som intervjuere

DE FÅR UTDELT "SKJEMA" OG SER LITT PÅ DET I FRED OG RO.

Hva synes dere om skjemaet når dere spiller rollen som IO?

Hvilke av disse spørsmålene vil dere oppfatte som mest sensitive (for hvilke grupper)? (aktuelle dimensjoner: kjønn, alder, utdanning, religion)

Hva synes dere om skjemaet ut fra et intervjuer-perspektiv?

VI GÅR IGJENNOM

Nå har vi snakket en del om selve spørsmålene. Nå skal vi gå igjennom spørsmål for spørsmål, og så skal dere få noen oppgaver til hver.

- Spørsmål 1
- EN AV INTERVJUERNE LESER SPØRSMÅL 1 HØYT.

Vi må tenke at dette ofte blir stilt i telefonintervju. Hva synes dere om dette? Er det for langt, for kort? Er det for vanskelig å forstå?

Spørsmål 2

Kan vi stille spørsmål 2 til personer som allerede har svart 1 på spørsmål 1 over?

Spørsmål 3

Hva skal leses opp? Bør svaralternativ 4 leses opp? Hva synes dere om rekkefølgen på svaralternativene?

Spørsmål 4

Eksempelgenerering. Nå får dere utdelt et par ark hver. Jeg vil at dere i ro og fred skal gi noen eksempler på hva dere oppfatter som "personlige problemer" og "problemer i omgangen med andre".

RESULTATENE FRA EKSEMPELGENERERINGEN DISKUTERES

Jeg har også en liste over hvilke tema som helseundersøkelsen i 2008 vil dreie seg om (KORT 1, VISES OGSÅ PÅ TAVLA). Under hvilket tema ville dere foretrekke å stille spørsmålene om seksuell identitet? Eller hvis disse spørsmålene gjøres til et eget tema, hvor i skjemaet ville dere ønske at spørsmålene ble plassert?

Avslutning

Da skal vi forsøke å oppsummere noe av det vi har snakket om. Har jeg forstått deg rett når noen av konklusjonene fra i kveld er at...

PRØV Å KONKLUDERE INNSPILLA

Er det andre ting dere vil si om undersøkelsen før vi avslutter?

OPPKLARINGSSPØRSMÅL FRA SEKRETÆR?

Hvordan synes dere dette intervjuet har vært?

Takk!

Vedlegg 8: Intervjuguide fokusgruppe SSB-intervjuere med innvandrerbakgrunn

Løsprat

Jeg heter.... , og jeg er rådgiver på Seksjon for datafangstmetoder i avdelingen. Det er jeg som skal lede dette gruppeintervjuet. Med meg har jeg, Før vi begynner vil jeg at dere skal skrive navnet dere på et ark og sette det opp foran dere, slik at jeg kan se hva dere heter.

ALLE LAGER NAVNSKILT

Da vil jeg at vi går runden rundt bordet, og dere gir en kort introduksjon om dere selv. Hva dere heter, hva dere jobber med eller driver med utenfor SSB, og hvor lenge dere har vært intervjuere her.

ALLE INTRODUSERER SEG

Har dere vært med på slike fokusgruppeintervjuer før? Hvordan var det?

Kjenner alle deltakerne hverandre fra før?

Innledning/rammesetting

Nå er dere sikkert nysgjerrige på hva vi skal snakke om her i dag. SSB har fått i oppdrag å utrede hvorvidt det er ønskelig å begynne med spørsmål om *seksuell identitet* i levekårsundersøkelsene våre. I første omgang er det snakk om å inkludere noen få spørsmål i den undersøkelsen som skal gå til høsten, som ellers har fokus på helse. Som dere sikkert vet, er dette en undersøkelse som i utgangspunktet er basert på besøksintervju, men der mange av intervjuene likevel tas over telefon.

Avdeling for datafangst, der dere og jeg jobber, har fått i oppdrag både å utrede om det er lurt å ta med slike spørsmål, og ev komme med forslag til hvordan dette bør gjøres, altså hvordan spørsmåla bør se ut. Vi har nå kommet et stykke på vei i arbeidet. Vi har hatt en rekke kognitive intervjuer med homoseksuelle og heteroseksuelle i forskjellig alder. Her har vi diskutert mange ulike måter å spørre om dette på, og vi har lært en masse av det. Nå går vi inn i en ny fase i prosjektet, der vi ønsker å dra nytte av dere intervjuere, og deres erfaring fra intervjuarbeid.

Vi kommer til å arrangere tre slike fokusgrupper blant intervjuerne. Deretter gjennomfører vi flere kognitive intervjuer, og så lager vi til sist en stor rapport med våre anbefalinger til adm.dir. Det hele skal være ferdig til 1.mai.

Vi ønsker tilbakemeldinger både på det konkrete forslaget til spørsmål som vi har nå, og ulike måter å gjennomføre datainnsamlingen på. Vi har forberedt en rekke spørsmål, noen oppgaver osv, og vi ønsker at dere deler deres tanker og meninger om dette med oss.

For at vi skal gjøre dette på en effektiv og fruktbar måte for oss er det viktig at vi følger den planen vi har satt opp for gruppeintervjuet. Jeg kommer til å være ganske streng når jeg styrer diskusjonene. Kanskje ikke alle får sagt alt de mener hele tida, men slik er det på denne type intervjuer. Jeg bestemmer hva som er relevant i forhold til tema for intervjuet, og styrer deretter. [Dere må ikke bli fornærmet om dere blir avbrutt....]

Vi regner med å holde på 1,5 time, og etterpå vil dere få.....

Formaliteter

Jeg kan si noe om oppgavene til hver av oss. Jeg kommer til å lede samtalen, mens XX er med som sekretær. Sekretærens rolle er å ta notater av det som blir sagt, og ellers følge med på om vi glemmer informasjon, eller om det er noe vi kanskje bør snakke mer om. Det er godt mulig at sekretæren kommer med noen spørsmål mot slutten av testen.

For at vi skal få anledning til å tenke gjennom og ta hensyn til diskusjonen og kommentarene, ønsker vi å ta opp samtalen på video. Årsaken er at det er mye enklere for oss å analysere stoffet etterpå. Dersom det er noe vi er usikre på, har vi muligheten til å gå tilbake til kilden å se hva som egentlig ble sagt. Vi er bare noen få personer som vil se på videoen og videoen vil bli slettet senest i løpet av 1 måned. VIS KAMERA

Har noen spørsmål om dette eller synes dere at det er greit at vi setter i gang?

(START VIDEOEN)

Oppvarmingsøvelse

Før vi begynner for alvor ønsker jeg å si litt om dette med å måle, altså spørre folk i store undersøkelser, om seksualitet.

Initiativet til å gjøre det er kommet til SSB fra myndighetene/BLD, fra forskningsmiljøene og fra div interesseorganisasjoner. Det er del av en slags trend som vi kan se i mange vestlige land nå, der man i økende grad prøver å måle ulike former for diskriminering. Dette følger hånd i hånd med politiske handlingsplaner og satsninger for å bli kvitt diskriminering på arbeidsplassene, i offentlig sektor osv. Ønsket om å måle diskrimineringen gjelder flere grupper, blant annet innvandrerbefolkningen, handicappede, og folk med en annen seksuell identitet enn flertallet. Bakgrunnen for at den siste gruppen skal spørres, er jo mistanken om at homofile og lesbiske blant annet har dårligere helse enn andre grupper, høyere selvmordsrate osv.

Mange statistikkbyråer har altså begynt å spørre om seksuell identitet, men det gjøres på ulike måter. Noen av måtene mener vi ikke er så gode, andre fungerer kanskje ikke i alle land og områder. Vi ønsker å finne fram til noe som kan fungere *her*. For oss er det viktig at det både skal funke for tyrkere på Bøler og pensjonister i Trøndelag.

Når jeg sier at det skal fungere, mener jeg at det skal være enkelt å forstå spørsmålene, å svare på dem, og at de ikke skal støte folk (så de nekter å svare på resten av undersøkelsen). Samtidig skal folk føle seg trygge på at informasjonen behandles konfidensielt.

Som en oppvarmingsøvelse vil jeg at dere nå skriver noen ord i fred og ro, hver for dere, på den lappen dere får delt ut. Etterpå går vi gjennom det dere har skrevet og Kristin skriver på tavla. Spørsmålet mitt er:

Dere har kjennskap til mange ulike undersøkelser som SSB gjennomfører, selv om dere først og fremst jobber som telefonintervjuere. Dersom dere skulle svare på spørsmål om deres egen seksuelle identitet, hvordan ville dere foretrekke at en intervjuer fra SSB spurte dere? På telefonintervju, i besøksintervju eller i et postalt tillegg som ble ettersendt selve intervjuet?

Fokuseringsfase

Gjennomgang av ny spørsmålssekvens – umiddelbare reaksjoner

Nå skal dere få utdelt utkastet til spørsmål slik de nå ser ut. Dere skal sette dere nøye igjennom det. Tenk dere først at dere er IO og så svarer dere inni hodet. Jeg vil ikke vite hva dere har ”svart ” etterpå. Deretter bruker dere ”intervjuerbrillene” på skjemaet., og vurdere det ut fra deres samlede erfaring som intervjuer.

DE FÅR UTDELTE ”SKJEMA” OG SER LITT PÅ DET I FRED OG RO.

Hva synes dere om skjemaet når dere spiller rollen som IO?

Hva synes dere om skjemaet ut fra et intervjuer-perspektiv?

VI GÅR IGJENNOM; ALLE FÅR SI SITT.

Plassering i skjema

Del ut oversikt over temaene i forrige undersøkelse – intervju og postal. Hvor mener de at disse skjemaene hører hjemme?

Metodevalg: papir, telefonintervju, besøksintervju?

Nå har vi snakket en del om selve spørsmålene. Nå vil jeg be dere skrive på lapper igjen, denne gang om....

hvordan dere ville ønske at temaet ble lagt fram for dere første gang, altså at SSB har tenkt å spørre om seksuell identitet? Er det mest hensiktsmessig å si fra på forhånd i IO-brevet, å nevne det under første kontaktoppringing, eller er det unødvendig å se noe om dette på forhånd i det hele tatt?

Vi går igjennom svarene.

Informasjonsmateriale: hvordan bør dette presenteres? Legge fram forslag til tekst i IO-brev? Legge fram forslag til introduksjonstekst for telefonintervju, besøksintervju, papirskjema?

Briefing av intervjukorpset før undersøkelsen?

Avslutning

Da skal vi forsøke å oppsummere noe av det vi har snakket om. Har jeg forstått deg rett når noen av konklusjonene fra i kveld er at...

PRØV Å KONKLUDERE INNSPILLA

Er det andre ting dere vil si om undersøkelsen før vi avslutter?

OPPKLARINGSSPØRSMÅL FRA SEKRETÆR?

Hvordan synes dere dette intervjuet har vært?

Takk!

HUSK Å DELE UT GAVEKORTET

Vedlegg 9: Spørreskjema lagt fram for SSB-intervjuerne i fokusgrupper

1 Hvilket kjønn føler du deg seksuelt tiltrukket av? Vil du si...

- 1 at du *kun* føler deg seksuelt tiltrukket av personer av motsatt kjønn
- 2 at du også føler deg seksuelt tiltrukket av personer av samme kjønn
- 3 eller at du *kun* føler deg seksuelt tiltrukket av personer av samme kjønn

- 4 Føler ikke seksuell tiltrekning til noen
- 5 Vet ikke
- 6 Ønsker ikke å svare

Stilles til de som har svart 1 – 5 på spørsmål 1

2 Har du noen gang hatt seksuelt samvær med en person av samme kjønn som deg selv?

- 1 Ja
- 2 Nei

Stilles til de som har svart 2 eller 3 på spørsmål 1

3 Regner du deg selv for å være homofil eller lesbisk, bifil eller heterofil?

- 1 Homofil eller lesbisk
- 2 Bifil
- 3 Heterofil

- 4 Ingen av delene
- 5 Vet ikke
- 6 Ønsker ikke å svare

Stilles til de som har svart 1 – 5 på spørsmål 3

4 Har din seksuelle legning noen gang skapt problemer for deg? Vi tenker både på personlige problemer eller på problemer i omgangen med andre.

- 1 Ja, personlige problemer
- 2 Ja, problemer i omgangen med andre
- 3 Ja, både personlige problemer og problemer i omgangen med andre
- 4 Nei

Vedlegg 10: Intervjuguide 3. runde kognitive intervju

Løsprat

Har du vært i SSB tidligere?

Har du vært med på slike intervjuer før? Hvordan var det?

Får du noen skjema fra oss? Hva synes du om de?

Presentasjon av temaet

Jeg kan starte med å si litt om bakgrunnen for intervjuet. SSB vurderer om vi skal begynne å stille spørsmål om seksualitet i undersøkelsene om levekår og helse. Dette er kommet opp som et ønske fra mange hold: fra politikere, departementene, fra forskere og fra forskjellige organisasjoner. Bakgrunnen er at en ønsker å vite mer om seksuell legning påvirker levekår og helseforhold.

Mange statistikkbyråer i andre land har nå begynt å stille spørsmål om folks seksualitet i undersøkelsene sine. Nå lurer vi på hvordan vi eventuelt kan gjøre det i Norge. Hvordan kan vi spørre slik at folk forstår hensikten med spørsmåla, kjenner seg igjen i svaralternativene, og ikke føler seg støtt?

Tema for intervjuet er altså *hvordan SSB på best mulig måte kan spørre folk om deres seksualitet*.

For å få til det, er det viktig at vi tester ut utkast blant personer som ikke jobber med spørreskjema til daglig, men som er aktuelle som svarpersoner i den endelige undersøkelsen

Vi har gjennomført to runder med slike intervjuer allerede, og dette er første intervju i den tredje fasen. De spørsmålsforslagene du får høre og se har vi derfor jobbet en del med allerede. Du vil få anledning til å kommentere spørsmålene. Dessuten vil vi snakke om hvordan slike spørsmål bør presenteres. Det er viktig at du forteller oss hva du forteller oss hvordan du oppfatter spørsmålene og hva du tenker om dem. Ellers er det viktig å understreke at dette er en test av våre spørsmål, og ikke av deg.

Er det noe du lurer på så langt?

Formaliteter

Jeg kommer til å lede samtalen, mens XX er med som sekretær. Sekretærens rolle er å ta notater av det som blir sagt, og ellers følge med på om vi glemmer informasjon, eller om det er noe vi kanskje bør snakke mer om. Det er godt mulig at sekretæren kommer med noen spørsmål mot slutten av testen.

Vi holder på maks 1 ¾ time, og du vil få et gavekort på 400 kroner som takk for hjelpen.

For at vi skal få anledning til å tenke gjennom og ta hensyn til de kommentarene du gir, ønsker vi å ta opp samtalen på video. Årsaken er at det er mye enklere for oss å analysere samtalen etterpå. Dersom det er noe vi er usikre på, har vi muligheten til å gå tilbake til kilden å se hva som egentlig ble sagt. Vi er bare noen få personer som vil se på videoen og videoen vil bli slettet senest i løpet av 1 måned. VIS KAMERA

Har du spørsmål om dette eller synes du at det er greit at vi setter i gang?

(START VIDEOEN)

Oppvarmingsøvelse

Aller først vil jeg stille deg noen få spørsmål om din bakgrunn. Det gjør jeg for at vi skal bli litt kjent med deg og få et lite innblikk i hvem du før vi begynner med selve temaet for intervjuet.

Hvor kommer du fra?

Hva slags utdanning har du?

Hva jobber du med?

Hva liker du å gjøre på fritida?

Hvis noen av dine venner skulle fortelle meg hvem du var og hvilke egenskaper du har, hvordan ville de presentert deg, tror du?

Åpen innledning: Kommentarer til spørsmålene

Først vil vi be deg om å svare på noen spørsmål i et "liksom-intervju" Jeg vil lese opp fire spørsmål for deg. Jeg vil be deg om å svare på spørsmålene slik du ville svart på dem i en ordentlig undersøkelse. Og jeg vil kanskje be deg om å kommentere ulike sider ved spørsmålene.

*Men først, hvis jeg innledet disse spørsmålene med denne formuleringen:
"Nå følger fire spørsmål om seksuell orientering og seksuell aktivitet."*

Hvilke fire spørsmål ville du vente at jeg ville stille?

BE TESTPERSONEN NOTERE PÅ ET ARK

STILL DERETTER SPØRSMÅLENE ETT FOR ETT OG BE OM KOMMENTARER

1 Hvilket kjønn føler du deg seksuelt tiltrukket av? Vil du si...

- 1 at du *kun* føler deg tiltrukket av personer av motsatt kjønn
- 2 at du *også* føler deg tiltrukket av personer av samme kjønn
- 3 eller at du *kun* føler deg seksuelt tiltrukket av personer av samme kjønn

- 4 FØLER IKKE SEKSUELL TILTREKNING TIL NOEN
- 5 VET IKKE
- 6 ØNSKER IKKE Å SVARE

REGISTRER TEGN PÅ AT RESPONDENTEN IKKE FÅR MED SEG HELE SPØRSMÅLET

Kan du tenke deg andre svaralternativ enn disse tre?

Hva ville du svart dersom du ikke var særlig opptatt av sex i det hele tatt?

2 Har du noen gang hatt seksuelt samvær med en person av samme kjønn som deg selv?

- 1 Ja
- 2 Nei

Er svaret selvsagt for deg?

Vil det også være det for andre tror du?

*Er det ubehagelig å svare på et spørsmål som dette?
Vil det også oppleves slik for andre tror du?*

3 Regner du deg selv for å være homofil eller lesbisk, bifil eller heterofil?

- 1 Homofil eller lesbisk
- 2 Bifil
- 3 Heterofil

- 4 INGEN AV DELENE
- 5 VET IKKE
- 6 ØNSKER IKKE Å SVARE

NOTER SPONTANE SPØRSMÅL ELLER KOMMENTARER:

Går det an å være seksuelt tiltrukket av personer med samme kjønn uten å kalle seg homofil, lesbisk eller bifil? Hva ville du eventuelt svart da?

4 Har din seksuelle legning noen gang skapt problemer for deg? Vi tenker både på personlige problemer eller på problemer i omgangen med andre.

- 1 Ja, personlige problemer
- 2 Ja, problemer i omgangen med andre
- 3 Ja, både personlige problemer og problemer i omgangen med andre
- 4 Nei

HVIS JA: *Hva slags problemer?*

Hva slags personlige og sosiale problemer betrakter du som aktuelle?

Hvilket begrep bør vi bruke, seksuell legning eller seksuell orientering?

Oppfølging 1: Hva har seksuell legning med levekår og helse å gjøre

KORT 1 (spørsmålene) + KORT 2 (Levekår og livsstil)

Har din seksuelle orientering og praksis påvirket disse levekårsforholdene på en positiv eller negativ måte? I så fall, på hvilken måte?

- *Fysisk helsetilstand*
- *Personlig velvære*
- *Trygghet*
- *Arbeidsmiljø*
- *Sosial omgang*

På hvilken av disse områdene synes du det er mest åpenbart at det er en sammenheng mellom seksuell orientering og praksis og levekår?

Påvirker din seksuelle orientering og praksis dine...

- *Fritidsaktiviteter*
- *Forbruksmønster*

Oppfølging 2: Plassering av spørsmålene

KORT 3 (Temaliste i helseundersøkelsen)

Dette er en liste over temaene det skal stilles spørsmål om i Helseundersøkelsen. Hvor på denne listen ville du plassert spørsmålene om seksualitet.

Oppfølging 3: Innledning til spørresekvensen

Hvis jeg innledet spørsmålene om seksualitet på denne måten:

”Nå følger fire spørsmål om seksuell orientering og seksuell aktivitet. Jeg kan stille spørsmålene nå. Men dersom du synes det er ubehagelig, kan jeg også sende dem til deg i posten slik at du kan svare på dem for deg selv”

Hva ville du valgt? Hvorfor?

Når du nå vet hvilke spørsmål som stilles, hvilke av disse spørsmålene, hvis noen, ville du foretrukket å besvare på egenhånd?

Hvis jeg innledet spørsmålene om seksualitet på denne måten:

”Nå følger noen spørsmål om seksualitet. Seksuell orientering og praksis kan blant annet ha betydning for (SETT INN OMRÅDET RESPONDENTEN HAR PEKT PÅ TIDLIGERE) som jo er viktig livskvaliteten. Jeg kan stille spørsmålene nå. Men dersom du synes det er ubehagelig, kan jeg også sende dem til deg i posten slik at du kan svare på dem for deg selv”

Hvordan ville du reagert på denne innledningen?

Oppsummering

Da skal vi forsøke å oppsummere noe av det vi har snakket om. Har jeg forstått deg rett når du sier at...

PRØV Å KONKLUDERE INNSPILLA

Er det andre ting du vil si om undersøkelsen før vi avslutter?

OPPKLARINGSSPØRSMÅL FRA SEKRETÆR?

Hvordan synes du dette intervjuet har vært?

Takk!

HUSK Å DELE UT GAVEKORTET

Vedlegg 11: Kort 1, skjema kognitivt intervju runde 3

1 Hvilket kjønn føler du deg seksuelt tiltrukket av? Vil du si...

- 1 at du *kun* føler deg tiltrukket av personer av motsatt kjønn
- 2 at du *også* føler deg tiltrukket av personer av samme kjønn
- 3 eller at du *kun* føler deg seksuelt tiltrukket av personer av samme kjønn

- 4 Føler ikke seksuell tiltrekning til noen
- 5 Vet ikke
- 6 Ønsker ikke å svare

2 Har du noen gang hatt seksuelt samvær med en person av samme kjønn som deg selv?

- 1 Ja
- 2 Nei

3 Regner du deg selv for å være homofil eller lesbisk, bifil eller heterofil?

- 1 Homofil eller lesbisk
- 2 Bifil
- 3 Heterofil

- 4 Ingen av delene
- 5 Vet ikke
- 6 Ønsker ikke å svare

4 Har din seksuelle legning noen gang skapt problemer for deg? Vi tenker både på personlige problemer eller på problemer i omgangen med andre.

- 1 Ja, personlige problemer
- 2 Ja, problemer i omgangen med andre
- 3 Ja, både personlige problemer og problemer i omgangen med andre
- 4 Nei

Vedlegg 12: Forslag til spørsmål om seksuell identitet i LKU 2008

Intervjuversjon:

1 Vil du si at seksualitet betyr mye, lite eller ingenting for din livskvalitet? LES TALLENE FORAN HVERT SVARALTERNATIV SLIK AT RESPONDENTEN KAN SVARE VED Å VISE TIL ET TALL.

- 1 Svært mye eller ganske mye → 2
- 2 Ganske lite eller svært lite → 2
- 3 Ingenting → Neste tema (ut av bolk)
- 4 ØNSKER IKKE Å SVARE → TILBY POSTAL VARIANT

2 Hvilket kjønn føler du deg seksuelt tiltrukket av? Vil du si...

- 1 at du *kun* føler deg tiltrukket av menn → HVIS IO = KVINNE, GÅ TIL NESTE TEMA
- 2 at du både føler deg tiltrukket av menn og kvinner → 3
- 3 eller at du *kun* føler deg tiltrukket av kvinner → HVIS IO = MANN, GÅ TIL NESTE TEMA

- 4 FØLER IKKE SEKSUELL TILTREKNING TIL NOEN → NESTE TEMA
- 5 VET IKKE → NESTE TEMA
- 6 ØNSKER IKKE Å SVARE → TILBY POSTAL VARIANT

3 Regner du deg selv for å være homofil eller lesbisk, bifil eller heterofil?

- 1 Homofil eller lesbisk → 4
- 2 Bifil → 4
- 3 Heterofil → NESTE TEMA

- 4 Nei, ingen av delene → 4
- 5 Vet ikke → NESTE TEMA
- 6 Ønsker ikke å svare → TILBY POSTAL VARIANT

4 Har din seksuelle orientering noen gang skapt problemer for deg? Vi tenker både på personlige problemer eller på problemer i omgangen med andre.

- 1 Ja, personlige problemer
- 2 Ja, problemer i omgangen med andre
- 3 Ja, både personlige problemer og problemer i omgangen med andre
- 4 Nei

Postal versjon:

1 Vil du si at seksualitet betyr mye, lite eller ingenting for din livskvalitet?

- 1 Svært mye eller ganske mye
- 2 Ganske lite eller svært lite
- 3 Ingenting
- 4 Ønsker ikke å svare

2 Hvilket kjønn føler du deg seksuelt tiltrukket av? Vil du si...

- 1 at du *kun* føler deg tiltrukket av personer av motsatt kjønn
- 2 at du *også* føler deg tiltrukket av personer av samme kjønn eller
- 3 at du *kun* føler deg seksuelt tiltrukket av personer av samme kjønn

- 4 Føler ikke seksuell tiltrekning til noen
- 5 Vet ikke
- 6 Ønsker ikke å svare

3 Regner du deg selv for å være homofil eller lesbisk, bifil eller heterofil?

- 1 Homofil eller lesbisk
- 2 Bifil
- 3 Heterofil

- 4 Nei, ingen av delene
- 5 Vet ikke
- 6 Ønsker ikke å svare

4 Har din seksuelle orientering noen gang skapt problemer for deg? Vi tenker både på personlige problemer eller på problemer i omgangen med andre.

- 1 Ja, personlige problemer
- 2 Ja, problemer i omgangen med andre
- 3 Ja, både personlige problemer og problemer i omgangen med andre
- 4 Nei

Vedlegg 13 Intervjuguide for runde 4 – testing av endelig skjema

SEKSUELL IDENTITET

Da er vi framme ved siste del av intervjuet. Som du nå forstår, er det i Helseundersøkelsen tatt med mange tema og spørsmål som handler om livskvalitet. Derfor er det også inkludert spørsmål om seksuell identitet. I stedet for å intervju deg om dette, skal du i stedet få et ark av meg der spørsmålene er satt opp slik de vil være i skjemaet.

Vi vil nå la deg sitte i fred og ro og fylle ut arket. Jeg er ikke interessert i å vite hva du svarer, jeg er bare interessert i å høre hvordan du syntes det var å svare på spørsmålene. Etterpå kaster vi arket, eller du kan ta det med deg og kaste det selv. Jeg er kun interessert i å høre hva du synes om disse spørsmåla, og om det var vanskelig eller ubehagelig å svare på dem.

GI UT POSTAL VERSJON.

1 Hvor mye vil du si at seksualitet betyr for din livskvalitet for tiden? Vil du si... Sett ett kryss

- at det betyr mye
- at det betyr noe
- at det betyr lite eller ingenting

ønsker ikke å svare

2 Hvilket kjønn føler du deg seksuelt tiltrukket av? Vil du si... Sett ett kryss

- at du *kun* føler deg seksuelt tiltrukket av personer av motsatt kjønn
- at du *også* føler deg seksuelt tiltrukket av personer av samme kjønn eller
- at du *kun* føler deg seksuelt tiltrukket av personer av samme kjønn

- føler ikke seksuell tiltrekning til noen
- vet ikke
- ønsker ikke å svare

3 Regner du deg selv for å være homofil eller lesbisk, bifil eller heterofil? Sett ett kryss

- Homofil eller lesbisk
- Bifil
- Heterofil

- Nei, ingen av delene
- Vet ikke
- Ønsker ikke å svare

4 Har din seksuelle orientering noen gang skapt problemer for deg...? Sett ett kryss for hver linje

	Ja	Nei	Vet ikke	Ønsker ikke å svare
I forhold til din familie				
I forhold til venner				
I forhold til kolleger				

Oppfølging om seksuell identitet

Hvordan synes du det var å svare på disse spørsmålene?

Da går vi løs på det første spørsmålet. Var det lett eller vanskelig å bestemme seg for hva du skulle svare? Hvorfor var det lett/vanskelig?

Synes du svaralternativene på det første spørsmålet er lette å velge mellom, eller synes du det var vanskelig å bestemme deg for hvilket du skulle krysse av på?

Ha synes du om svaralternativene på det andre spørsmålet?

Var det noen av ordene eller uttrykkene du hadde problemer med å forstå?

Hvilket av spørsmålene var det enklest å svare på? Hvorfor var det enkelt?

Hvilket var det vanskeligste? Hvorfor?

Synes du det på noen måte var ubehagelig å svare på disse spørsmålene? HVIS JA, på hvilke måte var det ubehagelig?

Har du andre kommentarer til disse spørsmålene?